

Benderij

KON. MIL. ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Kasteelplein 10
BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Gereedschapswagen
Nr 1 uit 1880 ...
TD in statu nascendi
(zie blz. 457)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

M. W. A. Weers
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN

H. A. Baalj
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. H. Lankhorst
kolonel van de technische staf

A. Majers
kolonel der artillerie

G. A. Numan
brigade-generaal der fuseliers

CORRESPONDENTIE

Adm. Militaire Spectator
p/a Bureau Voorlichting MvD,
Spui 32, Den Haag.
Tel.: (070) 72 14 64

ABONNEMENTEN:

f 25,— per jaar
buitenland f 30,— per jaar
losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Frankenhorst 28, Sassenheim
Tel.: (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

inhoud

-
- 456 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 457 Technische dienst in het zilver
-
- 459 De kernwapens in Europa, door J. W. M. van der Horst, luitenant-kolonel der artillerie
-
- 467 Het vormingsaspect in de opleiding, door G. D. Buurman van Vreeden, majoor der infanterie
-
- 471 Suezkanaal: van onheilskatalysator tot lege huls, door J. R. Evenhuis, journalist, Rome
-
- 478 De ontwikkeling van het ruimtegebrek door de Koninklijke landmacht tot 1940. Een historische schets, door A. L. J. van Vliet, majoor der intendance, Sectie krijgsgeschiedenis
-
- 491 Functieanalyse in de krijgsmacht, door drs. L. J. M. G. Erkens, drs. H. Steffers en C. F. A. van Swieten, resp. kapitein ter zee van speciale diensten, majoor van de militaire administratie en majoor van de Koninklijke luchtmacht
-
- 496 Basisbegrippen bij de automatisering van het NAVO-codificatiesysteem, door J. F. M. Leuring, luitenant-kolonel van de technische dienst
-

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 71005 (51.14/31)/LuO 71501 (51.14/33). Besluit bevorderingseisen werkelijke dienst reserve-officieren landmacht/luchtmacht 1970 (herdruk juni 1975).

LaO 75011 (51.2/107). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der KL.

LaO 75012 (23.1/70a)/LuO 75511 (23.1/72a). Opheffing commissie coördinatie conserverings- en verpakkingaangelegenheden krijgsmacht.

LaO 75013 (51.12.15j)/LuO 75512 (51.12.15j). Wijziging Voorschrift dienstverbintenissen beroepspersoneel.

LaO 61082(55.5/33)/LuO 61572(55.5/51). Geneeskundige verzorging van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht in de Bondsrepubliek Duitsland (herdruk).

LaO 63018(55.14/22e)/LuO 63514(55.14/22f). Regeling schade aan tafelgerei (herdruk).

LuO 72522(23.3/8). Vredesorganisatie commando tactische luchtmachtstrijdkrachten (herdruk).

LaO 75014(91.1/31). Vaandel Regiment aan- en afvoertroepen.

LaO 75015(78/415). Voorstudie algemene (school)ontwikkeling voor toelating tot de Koninklijke militaire school.

LaO 61088(23.21/9)/LuO 61579(23.21/6). Het Curatorium en de Raad van Gouverneur en Assessoren van de Koninklijke militaire academie (herdruk).

LaO 63025(55.5/61)/LuO 63521(55.5/59). Geneeskundige verzorging van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht in België (herdruk).

LaO 75016(51.16/25)/LuO 75513(51.16/26). Uitoefening van grondrechten door militairen.

★

Lamed 018-75 (78/397c). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 022-75 (18/414). Opleiding lo/sportinstructeur.

Lamed 023-75 (78/35bc). Samenstelling commissie hogere technische vorming.

Lumed 515-75 (23.1/78). Commissie studie sociale academie.

Lamed 010-72(02/33)/Lumed 513-72 (02/33). Aanwijzing tot straffen bevoegde commandanten (herdruk).

Lamed 024-75(78/416). Cursus LO/sportofficier.

Lamed 025-75(23.1/74). Instelling bureau spreiding defensiediensten.

Lamed 026-75(78/417). Opleiding voor sergeant-majoor-administrateur.

Lamed 027-75(51.2/108). Ontslag dienstplichtigen wegens algemene diensteindiging.

Lamed 028-75(51.15/102). Kerkelijke feest- en vastendagen voor Israëlitische militairen in 5736 (6 september 1975 t/m 24 september 1976).

Lamed 029-75(81/41). Snelheden voor militaire voertuigen.

Lamed 030-75(78/382e). Cursus Stafdienst aan de Hogere krijgsschool.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

4e opgave van wijzigingen op VS 5-1 (Verzameling van genietechische gegevens). Deze wijziging omvat de constructie-, planning-, en bouwgegevens van de pontonplaatbrug (klasse 60 en 24) en het pontonplaatvlot (klasse 56 en 24).

1e opgave van wijzigingen op VS 44-124/1 (Bediening van de radar-voorleidingsinstallatie KL/MSS-3012, 3e druk). Deze wijziging is samengesteld naar aanleiding van de invoering van LF 3920 Berekeningsstaat daginvloeden, 4e druk, en van LF 3805 Schaduw- en sluierdigram.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

Technische dienst in het zilver

* * In de loop van de laatste jaren is het geleidelijk tot een goed gebruik geworden, op daartoe geschikte momenten in deze kolommen een meer dan gewone aandacht te besteden aan wapens, dienstvakken of onderdelen die als regel niet of nauwelijks in de openbaarheid treden omdat hun normale verrichtingen weinig spectaculair zijn. Een uitstekende gelegenheid voor een dergelijke grotere belangstelling pleegt zich voor te doen bij het herdenken van de geboortedata, in het bijzonder wel wanneer het de geijkte veelvouden van vijftientig betreft. Voor de jeugdigsten onder de jubilarissen behoeft het zelfs geen veelvoud te zijn doch wordt die kans al benut wanneer zij hun eerste kwarteeuw hebben voltooid.

Zoals uit de hierboven gestelde titel blijkt, is dat thans het geval met het Dienstvak van de Technische dienst, dat zijn vijftientigjarig bestaan viert op de dag waarop dit nummer verschijnt, 1 november 1975. Merkwaardig is echter wel, dat die datum officieel niet de juiste is. Immers, in Legerorder nr 88 van 1949 staat te lezen dat, onder andere, het Dienstvak van de Technische dienst wordt *geacht* op 1 mei 1949 te zijn opgericht. Overigens gewaagden verschillende andere legerorders reeds eerder van het bestaan van een Regiment Technische troepen waarvan, volgens Legerorder nr 167 van 1947, als oprichtingsdatum moet worden herdacht 1 februari 1947.

Wie zich de moeite van enig spuurwerk wil getroosten slaagt er vrij gemakkelijk in de ware toedracht te achterhalen. Het jaar 1949 was namelijk het jaar waarin ingrijpende veranderingen zich gingen voltrekken. Het was (*Mil. Spect.* 143(1974) (4)149) het jaar van het tot stand komen van de Noordatlantische Verdragsorganisatie, waarin al aanstonds de Verenigde Staten een aanzienlijke materiële steun begonnen te verstrekken aan hun medeleden in het bondgenootschap, bijgevolg ook aan ons land. Als welhaast logische consequentie leidde die stroom van materieel ertoe dat de Nederlandse landstrijdkrachten om praktische redenen ook de Amerikaanse organisatievorm overnamen, uiteraard met inbegrip van de daarin gehanteerde verzorgingssystematiek op het punt van de bevoorradings- en onderhoudsprocedures. Daarin paste niet langer de, uit de tot dan toe ge-

bezigde Engelse organisatievorm overgebleven, kwartiermeester-generaal: in de Amerikaanse organisatie waren de „technical services” — de materieeldiensten — via de Deputy Chief of Staff for Logistics rechtstreeks geplaatst onder de Chief of Staff. In de Nederlandse situatie vloeide uit die constructie de behoefte voort van de Chef van de Generale staf aan adviseurs voor de specifieke vakgebieden in zijn verzorgingstaak. Die adviseurs werden gevonden in de zg. Materieelinspecteurs. En het was nu, om precies te zijn, de Inspectie van de Technische dienst die op 31 oktober 1950 werd ingesteld. Voor een der latere Inspecteurs van de TD is dat aanleiding geworden het 12½-jarig bestaan te doen vieren op 1 mei 1963; de aanwezigheid van alle tot tegenspraak bevoegde superieuren op de receptie sanctioneerde in feite het afwijken van de formeel vastgelegde geboortedatum van het Dienstvak van de Technische dienst, dat desalniettemin ouder is dan het zich voordoet. Een niet oninteressant kluitje voor wie graag zijn tanden zet in traditie- en korpsgeschiedenisproblemen!

De benaming „Technische dienst” mag op zijn minst verwarrend heten. In het bijzonder geldt dat wanneer men daarachter een zekere exclusieve specialisatie zou veronderstellen. Er zijn immers wel méér wapens en dienstvakken die zich zouden bedienen van het predikaat „technisch”. Om nog maar niet te spreken van de velen die zijn blijven behoren tot, blijkens hun benaming, allesbehalve technische deelorganisaties doch die daarin wel zijn geplaatst op specifiek technische functies. Maar al heeft men dan ook klaarblijkelijk vergeefs gezocht naar een pakkende vertaling voor de kernachtige Amerikaanse term „Ordnance”, en al geeft dan de naam van het dienstvak een onvolledig beeld van het functiegebied, dat neemt niet weg dat de Koninklijke landmacht terdege weet welke waarde zij dient te hechten aan deze Technische dienst.

In afwijking van wat gewoonlijk het geval is bij andere wapens en dienstvakken, is het moeilijk een voorloper van de huidige TD te ontdekken in de vooroorlogse geschiedenis van de Koninklijke landmacht. Het is niet onredelijk het *Light Aid Detachment*, de herstelafdeling waarover destijds naar Engels model de Koninklijke Nederlandse

Brigade „Prinses Irene” moest beschikken en die voor de veldtocht in Frankrijk moest worden uitgebreid tot een *Independent Workshop Detachment* — tot en met 3e-echelonsherstelcapaciteit — te beschouwen als de kiem waaruit het latere dienstvak is gegroeid. Mede uit deze hersteelbaarheid werd na de bevrijding van Nederland de Nederlandse REME gevormd (naar analogie van de Britse Royal Electrical and Mechanical Engineers) waaruit later — met behoud van de inmiddels ingeburgerde klank — de R(eparatie) I(nrichtingen) en M(aterieel) I(nspectie) voortkwam. De hoofdtak van die logistieke organisatie was, het aan ons overgedragen Britse en Canadese materieel in bruikbare staat te houden of te brengen.

Het laat zich begrijpen dat dié taak in wezen niet is gewijzigd, al veranderde de herkomst van het materieel meermalen. Naarmate het materieelpakket van de landstrijdkrachten omvangrijker werd, groeide ook de behoefte aan deze in materieelverzorging gespecialiseerde dienst. Uiteraard riep die groeiende behoefte nieuwe problemen op: vooral de opbouw van een goed beroepspersoneelsbestand bleek niet eenvoudig.

Op grote schaal moest daarom een beroep worden gedaan op beroepsmilitairen van andere wapens en dienstvakken. Hun aantal moest vervolgens worden aangevuld met reservisten en nieuw uit de burgermaatschappij instromenden. Alleen op die wijze kon worden gezorgd voor een juiste encadrering van de eenheden, want de opleiding van jonge adspirant-beroepsofficieren en -onderofficieren zou eerst op langere termijn tot resultaten kunnen leiden. Met name in de categorie officieren is de oogst bij de verwachtingen ten achter gebleven. Veelal is de toeloop naar de KMA geringer geweest dan de behoefte gewenst deed zijn. Bovendien leed het dienstvak forse verliezen aan bekwaame beroepsofficieren doordat het dienstverlatingspercentage relatief zeer hoog was (gemiddeld 22%) en bovendien grote aantallen van de „blijvers”, na het volgen van de Hogere Technische of Hogere Militaire Vorming, als gebrevetteerden in functies buiten het dienstvak werden geplaatst en naar de Technische of — destijds — de Generale staf werden overgeplaatst.

In de loop der jaren is het dienstvak sterk betrokken geweest bij een reeks van belangrijke ontwikkelingen in de Koninklijke landmacht. De vele reorganisaties hebben ook de Technische dienst nauwelijks rust gegund om orde op zaken te stellen. Anderzijds hebben de snelle motorisering en mechanisering van het Legerkorps de belasting

van het TD-personeel zowel kwalitatief als kwantitatief zeer sterk doen toenemen, terwijl terzelfder tijd rationalisaties, besnoeiingen en — vaak sluipende — integratie de grenzen tussen de onderscheidene materieeldiensten hebben doen vervaagen.

De reeds gememoreerde uitbreiding van het materieelbestand heeft niet verhinderd dat het aantal afzonderlijke eenheden van compagniessterkte is verminderd, zij het dat de gemiddelde sterkte per compagnie werd uitgebreid — de brigadeherstelcompagnie, voortgekomen uit het zg. voorpeloton van nauwelijks een dozijn jaren geleden, illustreert dat. Maar een aanzienlijk deel van de werkbelasting vloeit onmiskenbaar voort uit het huidige beleid, dat het in gebruik zijnde materieel niet tijdig door nieuw vervangt en aldus het TD-personeel voor de gevolgen van die zuinigheid laat opdraaien!

In de vijftienvintig jaren van zijn bestaan heeft het Dienstvak van de Technische dienst zich een niet weg te denken plaats verworven binnen de Koninklijke landmacht, waarin het om zijn kundige taakvervulling bijzonder wordt gewaardeerd. Het 3e- en hogere-echelonsonderhoud van het KL-materieel dat aan de zorgen van de TD is toevertrouwd, mag zeer zeker „bevredigend tot goed” worden genoemd, ook ondanks de vele problemen waarvoor het dienstvak bij voortduring wordt gesteld. Tal van commandanten van velerlei niveaus zullen zich met erkentelijkheid ervan bewust zijn dat het welslagen van hun oefeningen en hun goede score bij inspecties voor een belangrijk deel te danken was aan de grote inzet en de uitstekende dienstverlening van de Technische dienst voor, tijdens en na de oefeningen.

Het is betreurenswaard dat de jarige thans noodgedwongen kampt met het identiteitsprobleem, nu uit verschillende benamingen van eenheden de woorden „Technische dienst” worden geschrapt, en zelfs gerenommeerde namen als die van 101 TDbat blijken te kunnen worden omgedoopt tot „materieelverzorgingsbataljon” zonder dat men zich daarbij om de nog zo jonge traditie bekommert.

Misschien zal het vandaag jubilerende dienstvak in de onafwendbare rationalisatie van de krijgsmachtorganisatie nog wel enkele veren moeten laten. De tijd zal het leren. Het past echter de KL als geheel, haar Technische dienst als dank voor de vele voortreffelijke prestaties uit de afgelopen vijftienvintig jaar, van harte geluk te wensen met dit zilveren jubileum. En . . . „nog vele jaren”!

De kernwapens in Europa

J. W. M. van der Horst

luitenant-kolonel der artillerie

Het Amerikaanse congres gaf op 5 augustus 1974, door middel van de wet 93-365 aan de Amerikaanse minister van defensie opdracht een studie te maken over een aantal facetten met betrekking tot de kernwapens in Europa. De daarin te behandelen aspecten kwamen neer op het volgende.

1. De algehele opzet van een eventueel gebruik van de zogenaamde tactische kernwapens.
2. De mate, waarin er een onderling verband is te leggen tussen het eventuele gebruik van deze wapens en de afschrikking alsmede de relatie tot een sterke conventionele verdediging.
3. De vermindering van het aantal en de soort kernwapens, voor zover deze niet noodzakelijk zijn voor de verdediging van West-Europa.
4. De stappen die zouden kunnen worden genomen om te komen tot een gecoördineerde en doelmatige nucleaire structuur, waarbij een duidelijke nadruk ligt op de conventionele strijdkrachten.

De wet stipuleerde voorts dat de minister vóór 1 april 1975 diende te antwoorden, hetgeen hij in een geclassificeerd rapport deed. Bovendien verscheen van dit rapport een ongeclassificeerde versie die een zeer goed inzicht geeft in de opvattingen van de huidige Amerikaanse regering; zienswijzen die, naar mag worden aangenomen, ook voor de Nederlandse beleidsvorming in zekere mate bepalend zullen zijn geweest.

Mede gelet op de discussie over de aanwezigheid van kernwapens in Europa, die o.a. door een aantal politieke partijen bijzonder nadrukkelijk wordt gevoerd, lijkt het een goede zaak de essentie van het ongeclassificeerde rapport van minister Schlesinger in bredere kring te verspreiden. Het document bestaat, behalve de inleiding, uit vijf hoofdstukken die elk zijn onderverdeeld in paragrafen. Bij de bespreking zal deze indeling van het omvangrijke stuk worden gevolgd.

Hoofdstuk 1 — De afschrikking en de strijdkrachten van de NAVO

De volgende doelstellingen van de NAVO worden aangegeven.

1. Het afschrikken van pogingen om lidstaten onder (politieke) druk te zetten.
2. Het verminderen van crises en confrontaties door het handhaven van een stabiel militair en economisch klimaat.
3. Het verbeteren van de veiligheid en stabiliteit in het kwetsbare centrale deel van Europa.

Vervolgens wordt de „NATO Triad” geïntroduceerd, bestaande uit:

- strategische nucleaire strijdkrachten;
- aan het operatietoneel gebonden nucleaire strijdkrachten;
- conventionele strijdkrachten.

De taak van deze trits is als volgt gedacht.

- a. De conventionele strijdkrachten schrikken af en treden zo nodig op tegen conventionele aanvallen.
- b. De aan het operatietoneel gebonden nucleaire strijdkrachten schrikken af en treden zo nodig op tegen nucleaire aanvallen binnen het operatietoneel, i.c. Europa, en dienen bovendien wezenlijk ertoe bij te dragen een escalatie te voorkomen.
- c. De strategische nucleaire strijdkrachten schrikken af en verdedigen het NAVO-territoire in een totale kernoorlog, schrikken dan verdere escalatie af en versterken zo nodig de kernwapens in Europa.

Behalve de hierboven onder b. genoemde taak dienen de aan het operatietoneel gebonden wapens ook nog conventionele aanvallen af te schrikken indien níét aan een van de volgende voorwaarden is voldaan:

1. een tijdige en op de oorlogsvoorbereidingen van de Warschau-Pact (WP) landen, afgestemde mobilisatie van de NAVO-strijdkrachten;

2. het ter beschikking houden van een toereikende logistieke ondersteuning;
3. het in stand houden van een Sovjetrussische conventionele strijdkracht tegenover China.

Vervolgens wordt vastgesteld dat ook de Sovjet-Unie een soortgelijke trits van nucleaire strijdkrachten onderhoudt maar dat de Sovjet-ideeën omtrent een nucleair conflict afwijkend zijn. Zowel de doctrine als de opleiding bij de WP-strijdkrachten duiden erop dat men gereed is in Europa een oorlog te voeren waarbij op *grote schaal* en *in het gehele operatietoneel* gebruik zal kunnen worden gemaakt van kernwapens. De omvangrijke gepantserde strijdkrachten kunnen daarna penetreren in de verdedigingslinies van de NAVO, ten einde deze nucleaire aanvallen uit te buiten.

Wil men deze aanvallen afschrikken, dan moet men de WP-landen duidelijk maken dat voldoende nucleaire strijdmiddelen van het operatietoneel in staat zijn een eerste conventionele maar ook nucleaire aanval te doorstaan en vervolgens bij machte zijn in samenwerking met de overgebleven conventionele strijdkrachten de gepantserde aanvallen te stoppen en bovendien de daarvoor in aanmerking komende nucleaire middelen van de WP-landen met succes aan te vallen.

Indien de afschrikking faalt, wordt een situatie gecreëerd waarbij de vooruitzichten op een snelle overwinning voor de Oostbloklanden teniet zijn gedaan en derhalve voorwaarden worden geschapen die een spoedige beëindiging van het conflict mogelijk maken onder voor de NAVO-bondgenoten acceptabele condities.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een bespiegeling over het belang in de bestaande structuren veranderingen aan te brengen, die echter niet de aanleiding mogen zijn of worden van een verminderde saamhorigheid binnen het bondgenootschap. Daarbij worden de volgende actiepunten aangegeven:

- het streven naar een stabiel evenwicht van de strijdkrachten in Europa door middel van wapenbeheersingsbesprekingen;
- het moderniseren en verbeteren van de conventionele strijdkrachten van de NAVO, ten einde te kunnen voorzien in zowel een verbeterde afschrikking als een verbeterde verdediging tegen conventionele aanvallen;
- een zodanige (her)structurering van de nucleaire strijdkrachten dat de overlevingskansen en de doelmatigheid in een conventioneel-nucleair conflict worden vergroot, dat de commandovoering

en de controle over de wapens worden verbeterd, dat de veiligheid van de middelen wordt verhoogd en dat de bijkomende schade (*collateral damage*) van de wapens zoveel mogelijk wordt beperkt;

— aanpassing van de eigen doctrines en plannen aan de zich aftekenende wijzigingen in de opbouw van de WP-strijdkrachten;

— herziening van de doctrines en plannen met betrekking tot de inzet van de strategische nucleaire strijdkrachten ten einde de afschrikking van escalatie in het kader van een beperkt conflict te verbeteren en, indien dat mocht mislukken, de steun te vergroten die deze middelen ten behoeve van de NAVO in een dergelijk conflict zouden kunnen verlenen.

Hoofdstuk 2 — De NAVO-strategie

De beginselen van deze strategie worden bij de lezer als bekend verondersteld, zodat kan worden volstaan met het aangeven van twee aspecten. De NAVO dient:

— indien de afschrikking mislukt, in staat te zijn de agressie op elk, door de vijand gekozen niveau, teniet te doen;

— indien de aanvankelijke verdediging onvoldoende blijkt te zijn, het weloverwogen gebruik van steeds meer militaire machtsmiddelen toe te passen, zodat de vijand te veel offers moet brengen en te grote risico's loopt bij het bereiken van zijn doeleinden en zich derhalve terugtrekt.

Als essentieel in de realisatie van deze strategie worden de volgende onderwerpen gezien:

1. de NAVO-strijdkrachten;
2. gecoördineerde regelingen tussen de lidstaten;
3. kernwapens ten behoeve van de NAVO;
4. het politieke toezicht op deze wapens;
5. de geleidelijke ontwikkeling van de NAVO-doctrine.

Ad 1. Over de NAVO-strijdkrachten wordt opgemerkt dat er, vergeleken met de WP-landen, een aantal asymmetrieën is te constateren. Voor wat betreft de tankeenheden wordt een aanzienlijke WP-overmacht ten dele geneutraliseerd door grote aantallen antitankmiddelen bij de NAVO-landen. Worden de versterkingen uit de VS meegerekend dan is er zelfs sprake van een klein numeriek overwicht aan gevechtsvliegtuigen, waarbij bovendien de toestellen van de NAVO kwalitatief beter zijn.

Ook met betrekking tot de nucleaire inzetmiddelen is de situatie verschillend. De studie geeft geen

aantallen maar volstaat met een opsomming van die middelen die zowel ten behoeve van de directe ondersteuning van de landstrijdkrachten als in het kader van het optreden in het operatietoneel (dat is geheel Europa) kunnen worden gebruikt.

Ten behoeve van de lezer zijn aan het slot van dit artikel twee overzichten opgenomen, samengesteld uit ongeclassificeerde gegevens, die een indruk geven van de prestaties van een aantal wapens.

Ad 2. Volstaan wordt met een opsomming van de diverse instanties, die op het gebied van de planning werkzaam zijn.

Ad 3. Onder het hoofd „kernwapens ten behoeve van de NAVO” wordt naar de stand van medio 1974 een aantal van 7000 genoemd.

(Opm. De *Österreichische Militär Zeitschrift* (1975)(2) neemt in haar „Allgemeine Rundschau” aan dat de Sovjet-Unie in Europa over ongeveer 3500 kernwapens beschikt.)

Ad 4. Bij de bespreking van het politieke toezicht op de kernwapens komen in de studie geen nieuwe gezichtspunten aan de orde.

Ad 5. Wanneer echter wordt gesproken over de geleidelijke ontwikkelingen in de nucleaire doctrine van de NAVO, valt op:

- a. dat als gevolg van de pariteit in strategische nucleaire strijdkrachten meer nadruk valt op de afschrikingsrol van de conventionele strijdkrachten en van de kernwapens in Europa;
- b. dat als hoofddoel van een mogelijk gebruik van kernwapens wordt gezien het zo spoedig mogelijk beëindigen van een oorlog, onder voorwaarden die acceptabel zijn voor het bondgenootschap en op een moment dat het conflict nog beperkt kan worden gehouden;
- c. dat de atoomdrempel werd/wordt verhoogd door de vele technologische verbeteringen zowel bij de nucleaire inzetmiddelen (met name de verhoging van de overlevingskansen) als bij de conventionele strijdkrachten;
- d. dat het uitzicht op betere en meer stabiele verhoudingen wordt bevorderd door onderhandelingen over de beperking van de strategische middelen en over vermindering van de troepensterktes in Europa;
- e. dat er in vreedetijd een toenemende bedreiging van de veiligheid van de in Europa opgeslagen kernwapens valt te constateren.

Hoofdstuk 3 — De onderlinge afhankelijkheid van de conventionele, aan het operatiegebied gebonden nucleaire en strategische nucleaire strijdkrachten

In dit hoofdstuk wordt getracht een antwoord te vinden op de eerste twee vragen zoals door het Amerikaanse congres aan minister Schlesinger gesteld en in de aanhef van dit artikel weergegeven. Daartoe worden achtereenvolgens besproken:

1. de WP-strategie, -doctrines en -strijdkrachten;
2. de functie van de NAVO-trits;
3. de filosofie van het gebruik van de aan het operatiegebied gebonden nucleaire strijdkrachten;
4. de evaluatie van de bestaande nucleaire structuur bij de NAVO.

Ad 1. Na de constatering dat in de WP-landen de strijdkrachten in hoofdzaak worden gezien als instrumenten om politieke doeleinden te verwezenlijken, komt men al spoedig tot hetgeen als essentie van de WP-doctrine wordt gezien. Deze gaat ervan uit dat ten behoeve van de verdediging dient te worden beschikt over een sterk aanvallend vermogen, waarmee overmachtige tegenaanvallen kunnen worden uitgevoerd, gevolgd door de uiteindelijke vernietiging van de NAVO-strijdkrachten. Deze in onze ogen wat merkwaardige strategie wordt verder geïllustreerd door het feit dat in alle oefeningen de NAVO wordt aangemerkt als de agressor die na een kort defensief van de zijde der WP-landen door overweldigende aanvallende gevechtshandelingen wordt teruggeworpen en vernietigd.

De WP-doeleinden komen dan ook neer op een afschrikking van aanvallen door de NAVO; indien deze afschrikking faalt, moet een greep worden gedaan naar de eindoverwinning door de vernietiging van de NAVO-strijdkrachten en de verovering van het NAVO-grondgebied.

Deze doeleinden gelden zowel voor het nucleaire als het conventionele conflict, waarbij wordt aangekend dat de Sovjet-Unie dit onderscheid (nog) niet kent en aanneemt dat escalatie naar een nucleaire oorlog in Europa waarschijnlijk is.

Hiervan uitgaande denkt men bij de WP-landen aan het gebruik van *alle vormen van massavernietigingswapens*, zowel nucleaire en chemische als biologische. Met name de nucleaire wapens, zo nodig in samenhang met de conventionele middelen, kunnen *verrassend* en *in grote aantallen* worden gebruikt, zodat een *schokeffect* wordt verkregen dat gunstige voorwaarden schept voor het optreden van gepantserde formaties die door

snelle acties deze inzet moeten uitbuiten. De laatste tijd zijn er echter aanwijzingen dat ook de Sovjet-Unie de mogelijkheid van een conventionele oorlog in Europa niet uitsluit.

Ad 2. In de studie wordt enige nadruk gelegd op de functie van de aan het operatietoneel gebonden nucleaire middelen. Na de vaststelling dat de elementen van de NAVO-trits elkaar dienen aan te vullen, volgt de constatering dat de kernwapens in Europa bijdragen tot het vergroten van het aantal onzekerheden voor de WP-plannenmakers, het tactische probleem voor hen compliceren en daardoor het te lopen risico voor het Warschau-Pact bij een aanval verhogen.

Bij de bespreking van een aantal grondbeginselen met betrekking tot de NAVO-trits wordt met name gewezen op de noodzaak tot het verhogen van de atoomdrempel door o.a. het versterken van *parate* conventionele strijdkrachten, waardoor kan worden voorkomen dat *te vroeg* tot inzet van kernwapens moet worden overgegaan met als gevolg dat escalatie hoogst waarschijnlijk wordt.

In dit verband wordt in het document aangegeven dat het gebruik van eigen kernwapens beperkt zou dienen te blijven tot het geven van een gepast antwoord op een nucleair optreden van het WP, of tot een inzet die moet voorkomen dat NAVO-territoir verloren gaat als gevolg van een ineensstorten van de conventionele verdediging.

Doelende op de afschrikingsfunctie van de kernwapens in Europa stelt minister Schlesinger dat er sprake is van een geloofwaardige „deterrent”. Hij gaat daarbij uit van de overweging dat de tegen de NAVO te gebruiken wapens worden afgevuurd van opstellingen in het uiterste Westen van de Sovjet-Unie. Indien de NAVO nu tegen deze opstellingen kernwapens zou inzetten is het risico van een escalatie uiteraard minder dan in het geval dat deze afvuurplaatsen in het centrale deel van de Sovjet-Unie zouden zijn gelegen. De schakel met de strategische nucleaire inzetmiddelen wordt met name gezien in het mogelijke gebruik van geleide projectielen afgevuurd van onderzeeboten (SLBM's) die, bv. als antwoord op nucleaire aanvallen op NAVO-luchtbases, tegen militaire doelen in WP-landen kunnen worden ingezet.

Ad 3. De studie gaat vervolgens dieper in op de filosofie van het gebruik van de kernwapens in Europa. Allereerst wordt vastgesteld dat de strategie van het aangepaste antwoord impliceert dat men in staat moet zijn in iedere zich voordoende conflictsituatie op verantwoorde wijze (zo nodig)

nucleair te antwoorden. Zo kan men beperkt reageren bij inzet van vijandelijke eenheden op het gevechtsterrein; of meer uitgebreid tegen doelen in het operatietoneel; dan wel „zonder beperkingen” in het kader van een totale kernwapenoorlog. Voor wat betreft het gebruik van de inzetmiddelen van het operatietoneel worden twee mogelijkheden nader belicht, namelijk:

- het antwoord op een tegen het gehele operatietoneel gerichte preventieve nucleaire aanval,
- het antwoord op een overmachtige aanval van conventionele WP-strijdkrachten.

Ten einde met succes te kunnen optreden tegen een preventieve nucleaire aanval worden de volgende vier voorwaarden genoemd.

a. De nucleaire middelen binnen het operatietoneel dienen voldoende overlevingskansen te hebben. Men voorkomt daarmee het kwalijke dilemma: óf het accepteren van het verlies van deze strijdmiddelen, óf een mogelijk te spoedige inzet.

b. De conventionele strijdkrachten van de NAVO moeten op bevredigende wijze onder nucleaire omstandigheden kunnen optreden. Op ieder daartoe geschikt moment dient in het kader van het tactische optreden de inzet van (eigen) kernwapens mogelijk te zijn.

c. De nucleaire strijdkrachten van de NAVO dienen qua aantal, samenstelling en soort zodanig te zijn toegerust dat het mogelijk wordt het 1e en 2e echelon van de gepantserde WP-aanvalsformaties vernietigend te treffen. Bovendien moeten de eenheden van het WP, die worden bestemd voor het uitbuiten van de nucleaire aanval, met vernietiging kunnen worden bedreigd. De nucleaire slagkracht draagt, op deze wijze gebruikt, wezenlijk bij tot een geloofwaardige afschrikking.

d. Nucleaire middelen voor de grotere afstand (zoals vliegtuigen en Pershing) blijven nodig voor interdictie tegen doelen veelal gelegen in de satellietlanden. Deze wetenschap zou mede oorzaak ervan kunnen zijn dat deze landen minder snel en minder gaarne bereid zijn medewerking te verlenen aan militaire avonturen van de Sovjet-Unie; waarmee het afschrikkingseffect wordt verhoogd.

In het geval van een overmachtige conventionele aanval van de WP-strijdkrachten vormt een „eerste kernwapeninzet” voor de NAVO-landen een ernstig dilemma. Een dergelijk gebruik heeft altijd als mogelijke consequentie een escalatie en kan eigenlijk alleen maar worden overwogen als de gevolgen van een nederlaag met conventionele middelen dit risico rechtvaardigen. Daarom moet

de NAVO over meer mogelijkheden beschikken ten einde het juiste antwoord te kunnen geven op vijandelijke provocatie.

Hoewel een eerste inzet duidelijk beperkt van aard en omvang dient te zijn, zal anderzijds met een zodanige kracht moeten worden opgetreden dat de leiders van het Warschau-Pact eveneens ervan overtuigd raken dat onderhandelingen de enige oplossing bieden. Zoals vastgesteld hebben de nucleaire strijdkrachten van het operatietoneel de mogelijkheid als vergeldingsmacht op te treden na een vijandelijke preventieve nucleaire aanval, maar zij kunnen ook met succes worden ingezet tegen een overmachtige conventionele aanvaller.

Men dient echter te bedenken dat zij niet in de plaats kunnen treden van conventionele strijdkrachten; zij kunnen slechts *tijdelijk* de tactische situatie in het voordeel van de NAVO wijzigen.

Omgekeerd kunnen ook conventionele strijdkrachten geen vervanging betekenen voor de nucleaire middelen. Beide vervullen, gezien hun karakteristieken, een essentiële functie.

Tot slot dient te worden opgemerkt dat de geloofwaardigheid van het gebruik van deze kernwapens stijgt indien zij zodanig worden ingezet dat de „bijkomende” schade aan civiele installaties zoveel mogelijk wordt beperkt.

Ad 4. Bij de evaluatie van de bestaande uitgangssituatie wordt een opsomming gegeven van de operationeel beschikbare raketten en geleide projectielen.

Met betrekking tot de *Pershing* wordt vermeld dat een aantal wapens op QRA (Quick Reaction Alert) staat en daarbij is gericht op doelen met een hoge prioriteit en een kritisch bestrijdingstijdstip. Voorts wordt aangegeven dat de veiligheid van het *Lances* systeem, ook in vreedstijd, door een verbeterde „Permissive Action Link” (PAL) aanzienlijk is verhoogd. Bovendien is de overlevingskans van het systeem groter en ook de reactietijd is korter dan bij de *Honest-John*- en *Sergeant*-systemen. Vermelding verdient bovendien de mededeling dat wordt gewerkt aan een verbeterd nucleair projectiel voor zowel de 8 inch als de 155 mm houwitser. Met betrekking tot de *gevechtsvliegtuigen* wordt een onderscheid gemaakt tussen de toestellen en bemanningen die uitsluitend dan wel vrijwel uitsluitend nucleaire opdrachten zullen uitvoeren, en de toestellen en bemanningen die, hoewel technisch in staat tot het transport van kernwapens, hoofdzakelijk worden gebruikt voor conventionele taken. Het gevechtsvliegtuig kan nagenoeg overal worden ingezet en de vlieger heeft de mogelijk-

heid veranderingen in doellocatie vast te stellen en als gevolg daarvan correcties bij de inzet aan te brengen. Deze eigenschappen maken dat het vliegtuig in het kader van de besproken nucleaire inzet niet kan worden gemist.

Genoemd wordt vervolgens de tweeledige inzetmogelijkheid van de *Nike-Hercules* luchtdoelraket met hetzij een nucleaire hetzij een conventionele gevechtssladingkop.

Waarde wordt gehecht aan het afschrikkingseffect van massale *luchtaanvallen*; vastgesteld wordt dat de „bijkomende schade” aan het NAVO-grondgebied te verwaarlozen is.

Ten aanzien van de *Atomic Demolition Munition* (ADM) wordt gesteld dat zij uitsluitend defensief en op NAVO-grondgebied zal worden gebruikt met het doel o.a. versperringen op te richten, doorgangen te blokkeren dan wel de vijand tot concentratie te dwingen. Gezien de aard en de wijze van inzet acht de studie het escalatiegevaar relatief laag.

Bij de besprekingen van de door onderzeeboten af te vuren geleide projectielen (*SLBM's*) valt de nadruk op de *grote* overlevingskansen van de *Poseidon* gevechtssladingkoppen met als gevolg dat met goed vertrouwen mag worden aangenomen dat zij te allen tijde beschikbaar zullen zijn. Bovendien wordt gewezen op de betrekkelijk geringe „bijkomende schade” van deze gevechtsskop, hetgeen bijdraagt tot het afschrikkingseffect.

Vervolgens krijgen de verbindingen aandacht en wordt melding gemaakt van de aanzienlijke verbetering die het *NATO Integrated Communications System* (NICS) betekent.

Minder enthousiast is de studie over het aspect *doelopsparing*. Vastgesteld wordt dat voor een goed gebruik van de aan het operatietoneel gebonden kernwapens adequate doelopsparingsmiddelen noodzakelijk zijn. Er is een aantal projecten in ontwikkeling maar de uitkomsten daarvan moeten worden afgewacht.

Een reële *overlevingskans*, zowel tijdens een nucleaire als tijdens een conventionele aanval is voor de inzetmiddelen een vereiste. Vroegtijdige waarschuwing, de mogelijkheid tot verspreiding en de beweeglijkheid van deze eenheden zijn in dit kader uitermate belangrijk.

Ten slotte wordt gewezen op de constructie van *shelters* ten behoeve van de nucleaire gevechtsvliegtuigen op de diverse vliegbases.

De *bijkomende schade* kan volgens de studie worden verminderd door kleinere vermogens, grotere nauwkeurigheid bij de inzet en vooraf te beheersen „weapon effects”, zoals verhoogde stra-

ling e.d. Een waarschuwing wordt ten slotte geuit aangezien het niet zeker is dat de WP-landen in hun doctrines en procedures met betrekking tot het gebruik van kernwapens een soortgelijke gedragslijn zullen volgen.

Hoofdstuk 4 — Verspreiding van wapens ter ondersteuning van het beleid in het operatietoneel

Dit hoofdstuk behandelt de aspecten met betrekking tot vraag 3 zoals in de aanhef van dit artikel genoemd en begint met vast te stellen dat de bondgenoten veel waarde hechten aan de aanwezigheid van kernwapens in Europa, zowel om de militaire waarde als om de psychologische en politieke betekenis ervan. Zowel voor de bondgenoten als de WP-landen vormen zij het bewijs van de Amerikaanse verplichting ten opzichte van de NAVO. Deze verplichting is een essentieel deel van de strategie van het aangepaste antwoord en als zodanig vormt zij een geloofwaardige afschrikkings.

Wijzigingen in de organisatiestructuur van deze inzetmiddelen met de daarbij behorende wapens dienen in het licht van de NAVO-trits te worden gezien en zorgvuldig te worden overwogen.

Gewezen wordt voorts op de wenselijkheid wapens bij de geallieerde eenheden te hebben, ten einde zowel de samenhang als de vastbeslotenheid van de alliantie te demonstreren om gezamenlijk de risico's van de nucleaire afschrik in Europa te dragen. Bovendien verkrijgen de eenheden aldus de vereiste opleiding en routine in het behandelen van nucleaire middelen.

De omvang, de samenstelling en de verspreiding van de kernwapens zijn onderwerp van voortdurend overleg waarbij de Verenigde Staten de NAVO vragen een uitspraak te doen over:

- de gevolgen van de verspreiding van een gemoderniseerd wapenpakket;
- de verspreiding van moderne conventionele munitie voor vliegtuigen (zoals de Maverick en bv. met laser geleide wapens);
- veranderingen in het beleid ten aanzien van de verspreiding als geheel.

In de studie wordt vervolgens stilgestaan bij de veiligheid van de opslagplaatsen voor kernwapens, met name nu sedert 1970 sprake is van een internationale terroristenorganisatie. Recente maatregelen ter verbetering van de situatie worden opgesomd.

Hoofdstuk 5 — Verbeteringen in de militaire situatie

Dit hoofdstuk behandelt de laatste vraag die werd gesteld aan de Amerikaanse minister van defensie. Als uitgangspunt dient de huidige situatie, waarbij wordt vastgesteld dat de kernwapens hebben bijgedragen tot het voortduren van een (min of meer) stabiele vrede.

Men gaat echter niet voorbij aan het feit dat er met name op het politieke gebied van ontspanning sprake is, maar constateert gelijktijdig dat van enig gevolg op het vlak van feitelijke wapen- en troepenvermindering (nog) niets valt te bespeuren. Met enige nadruk wordt dan ook gesteld dat de aanwezigheid van de kernwapens in Europa zal moeten voortduren totdat de feitelijke confrontatie wezenlijk is verminderd.

Met voldoening wordt melding gemaakt van een toenemend begrip tussen de NAVO-partners onderling op het gebied van een mogelijk gebruik van kernwapens.

Besprekingen, zoals die van 1962, 1969 en 1970, die tot doel hadden nieuwe regelingen te ontwerpen of bestaande procedures te verbeteren, zijn daarvan het bewijs. In dit kader wordt de Nuclear Planning Group (NPG) met name genoemd.

Sprekende over de toekomst van de kernwapens in Europa geeft het rapport vijf te vervullen voorwaarden om tot een verbeterde afschrikking te komen.

1. De kwetsbaarheid voor sabotage, onrechtmatig beslag en conventionele aanvallen dient te worden verminderd.
2. De kwetsbaarheid van de inzeteenheden voor verrassingsaanvallen moet worden gereduceerd door een grotere mobiliteit, zodat afdoende kan worden gereageerd op activiteiten van de WP-landen die deze verrassing beogen.
3. Ten behoeve van de inlichtingenstroom, de gegevens betreffende de commandovoering en de informatie over vijandelijke nucleaire en conventionele aanvallen is een verbeterd systeem nodig dat deze gegevens snel en betrouwbaar kan verwerken.
4. Adequate doelopsporingsmiddelen, die in elk geval de eerste fase van een nucleair conflict overleven, zijn noodzakelijk indien ten aanzien van de eigen inzet een beperking van de bijkomende schade wenselijk is en gelijktijdig de vrijheid van keuze van inzetmiddel en doel dient te zijn gewaarborgd.
5. Ten aanzien van laatstgenoemde vrijheid zal

moeten worden gezocht naar middelen die de NAVO de mogelijkheid verschaffen aan omvangrijke penetraties in een deel van het grondgebied het hoofd te bieden en gelijktijdig de tactische situatie te haren gunste te doen veranderen; bovendien moeten mogelijkheden worden gevonden op verantwoorde wijze een actie te voeren tegen de vijandelijke verbindinglijnen. Beide opties beogen het wegnemen van het motief dat de vijand ertoe kan brengen met onbeheerste aanvallen te reageren.

In de laatste paragrafen van het document wordt ten overvloede nogmaals aangegeven c.q. samengevat welke verbeteringen reeds door de NAVO-partners op nucleair zowel als conventioneel terrein zijn gerealiseerd.

De studie besluit met de volgende waarschuwing:

At the same time, WP conventional forces continue to improve as well. Furthermore, the WP nations have shown no predisposition to reduce the strength of their nuclear capabilities. At the same time that they improve conventional forces, they are improving their nuclear capabilities.

For this reason alone, theatre nuclear weapons remain essential to the NATO deterrent posture in Europe.

OVERZICHT 1

Gegevens, naar de stand van medio 1974 met betrekking tot aantallen en type inzetmiddelen met een bereik tussen 1000 en 6500 km, alsmede met bijzonderheden betreffende de gevechtssladingkoppen.

A. Op het land gestationeerde geleide projectielen

1. Sovjet-Unie

a. Categorie IRBM (Intermediate Range Ballistic Missile, dracht 2400-6000 km)

SS-5 SKEAN, dracht ca. 3500 km, veelal opgesteld in beveiligde silo's; aantal 100, waarvan een deel is vervangen door:

SS-XZ SCROOGE in een mobiele uitvoering.

SS-14 SCAPEGOAT, dracht ca. 4000 km in de mobiele uitvoering; heeft voor een deel de SS-4 vervangen.

b. Categorie MRBM (Medium Range Ballistic Missile, dracht 800-2400 km)

SS-4 SANDAL, dracht ca. 2000 km, veelal opgesteld in beveiligde silo's; aantal 500, waarvan een deel is vervangen door de SS-14.

SS-12 SCALEBOARD, dracht ca. 1000 km in een mobiele uitvoering; aantal onbekend.

De gevechtssladingkoppen, behorende bij bovengenoemde typen, zijn alle in de orde van Mt (1 megaton is qua explosieve kracht te vergelijken met 1 miljoen ton TNT).

Veel bronnen noemen een totaal van 700 IRBM/MRBM's; met name Duitse bronnen geven aan dat daarvan 630, opgesteld in het westelijke deel van de Sovjet-Unie, zijn bestemd voor doelen voornamelijk gelegen in West-Duitsland; 70 wapens zouden gereed staan tegen doelen in Japan en China.

2. Verenigde Staten

Amerika heeft in deze categorieën geen wapens opgesteld.

B. Vliegtuigen met een afstands bereik van maximaal 6400 km

1. Sovjet-Unie

TU-16 BADGER, snelheid 0,8 Mach, bereik 6400 km, bommenlast 9000 kg, aantal 800.

2. Verenigde Staten

FB 111 A, snelheid 2,5 Mach, bereik 6000 km, bommenlast 17.000 kg, aantal 66.

Bovengenoemde toestellen zijn gefabriceerd voor het uitvoeren van bombardementsvluchten op grotere hoogten. Behalve deze toestellen zijn er aan beide zijden grote aantallen „strike aircraft” in gebruik, die over het algemeen zeer laag vliegen met als gevolg een aanzienlijk korter bereik. In dit verband wordt aangenomen dat de Sovjet-Unie beschikt over 1300 en dat de Verenigde Staten kunnen beschikken over 1600 toestellen.

C. Geleide projectielen die door onderzeeboten kunnen worden afgevuurd

1. Sovjet-Unie

SS-N-5 SERB, dracht ca. 1200 km, aantal 57;

SS-N-6 SAWFLY, dracht ca. 2800 km, aantal 528;

SS-N-8, dracht ca. 7500 km, aantal 108;

Totaal bestand 693 projectielen, waarvan alle gevechtssladingkoppen een vermogen in de orde van Mt hebben.

2. Verenigde Staten

UGM - 27 C POLARIS A 3, dracht ca. 4500 km, aantal 304;

UGM - 73 A POSEIDON, dracht ca. 4000 km, aantal 352. Totaal bestand 656 projectielen, waarvan de gevechtssladingkoppen een vermogen hebben in de orde van kilotons.

Dit overzicht, gebaseerd op diverse publikaties, waaronder „The Military Balance 1974-1975” (uitg. International Institute for Strategic Studies), beoogt slechts de lezer een indruk te geven van de aantallen waarop in de studie van minister Schlesinger wordt gedoeld.

Heel duidelijk springt de bedreiging van West-Europa in het oog die uitgaat van de IRBM/MRBM-macht, waarvoor de NAVO geen tegenwicht met middelen van dezelfde orde heeft.

OVERZICHT 2

Gegevens, naar de stand van medio 1974, met betrekking tot aantallen en type inzetmiddelen voor gebruik op het gevechtveld, alsmede met bijzonderheden betreffende gevechtsladingkoppelen, indeling, e.d.

1. Sovjet-Unie

a. Bij de *frontartillerie* zijn normaal 2 of meer Scud-brigades ingedeeld, ieder bestaande uit 2 tot 4 regimenten van elk 4 lanceerinrichtingen. Operationeel zijn momenteel de Scud-A met 100 km en de Scud-B met 300 km dracht.

b. Bij de *divisieartillerie* van zowel de gemechaniseerde als de tankdivisie wordt ten minste beschikt over 4 lanceerinrichtingen voor wapens uit de Frog-familie, met een dracht variërende van 25-60 km.

c. Een onbekend aantal 8'' houwitser M55 met een dracht van 18 km staat ter beschikking; bovendien worden aan de 240 mm raketwerper nucleaire inzetmogelijkheden toegeschreven.

Alle bij deze wapensystemen behorende gevechtsladingkoppelen zijn in de orde van kt; zowel Scud als Frog worden ook door de legers van de andere WP-landen gebruikt. De 8'' hw en 240 mm rkn treft men alleen aan in het Rode Leger.

Er zijn geen ongeclassificeerde gegevens beschikbaar omtrent het aantal gereed liggende gevechtsladingkoppelen.

2. Verenigde Staten

a. Bij het 7e Leger in West-Duitsland zijn ingedeeld 3 bataljons „Pershing” à 4 batterijen met elk 1 lanceerinrichting; dracht ca. 700 km. Deze bataljons zouden totaal en naar schatting kunnen beschikken over 250 gevechtsladingkoppelen.

b. Bij de US legerkorpsen zijn ingedeeld 6 bataljons „Sergeant” à 2 batterijen met elk 1 lanceerinrichting; dracht ca. 135 km. Deze bataljons zouden totaal en naar schatting kunnen beschikken over 500 gevechtsladingkoppelen.

(NB. Het Sergeant-systeem wordt momenteel vervangen door het Lance-systeem.)

c. Ten behoeve van de 8'' hw M110 zouden 102 en ten behoeve van 155 mm hw M109 306 gevechtsladingkoppelen gereed liggen.

Ook de andere NAVO-landen beschikken over inzetmiddelen voor (Amerikaanse) kernwapens, m.u.v. Frankrijk. Dit land heeft een eigen kernmacht, die echter voor het totaalbeeld geen doorslaggevende rol speelt en derhalve verder onbesproken blijft.

Totaliseert men de geschatte aantallen gevechtsladingkoppelen die door deze landen kunnen worden afgevuurd (indien hiervoor toestemming is verleend) dan resulteert dit in:

Sergeant — 19 gevechtsladingkoppelen;

Pershing — 72 gevechtsladingkoppelen;

Honest John — 150 gevechtsladingkoppelen.

Bovendien moet nog een onbekend aantal 8'' en 155 mm hw gevechtsladingkoppelen aanwezig zijn.

Met betrekking tot de nieuwe ontwikkelingen valt te melden (zie *Österr. Mil. Z.* (1975)(2)) dat een nieuw nucleair projectiel W-74 voor het kaliber 155 mm en W-75 voor het kaliber 8'' in ontwikkeling is. Daarbij wordt uranium vervangen door plutonium, waardoor een kleiner vermogen wordt bereikt. Ook tracht men door geleiding in het laatste deel van de vlucht de trefzekerheid te verhogen en daarbij de Circular Error Probable terug te brengen tot 20 m.

Het vormingsaspect in de opleiding

G. D. Buurman van Vreeden

majoor der infanterie

In het eerste deel van hun artikel „Modernisme of realisme in het hedendaagse leidinggeven” (*Mil. Spect.* 144(1975)(7)290) wordt door kolonel Van den Ing en kapitein drs. Klumper ook aandacht besteed aan het vormingsaspect in de opleiding (blz. 298). Onder andere wordt gesteld:

In het verleden is vorming veel te veel beschouwd als een apart fenomeen in de KL, wezensvreemd voor een krijgsmacht, ja zelfs als antipool van opleiding en oefening (blz. 300).

En voorts, op dezelfde bladzijde, dat

...vorenbedoelde instelling tegenover vorming zeker niet in de laatste plaats werd veroorzaakt door onzorgvuldige definiëring, classificatie en gebruik in de KL van de gehanteerde begrippen.

Deze opmerking en de, weliswaar voorzichtig geformuleerde, conclusie van de schrijvers vragen enerzijds om een wederwoord, bieden echter anderzijds de gelegenheid de doelstelling van het algemene vormingsbeleid in de KL en de relatie opleiding en vorming nader toe te lichten.

Definiëring

Over geen begrip in onze samenleving bestaan zoveel misverstanden als over het begrip vorming. Over de doelstelling van vorming, noch over de verantwoordelijkheden en wijze van uitvoering bestaat in brede kring overeenstemming. Discussies over wat onder het begrip vorming precies moet worden verstaan, blijken dan ook erg tijdrovend en slechts van gering nut te zijn.

In essentie betekent het begrip vorming een proces van ontwikkeling. In deze basisbetekenis heeft het ontwikkelingsproces geen inhoud en richting, is het in feite neutraal. Doorgaans wordt het begrip vorming dan ook niet in deze betekenis gebruikt. In de gebruikelijke zin van het woord wordt aan vorming een ideologische fundering gegeven (uit een bepaalde mens- en maatschappijvisie), waardoor de richting van de ontwikkeling wordt bepaald (bv. geestelijke, maatschappelijke, staats-

burgerlijke vorming) en tevens de inhoud van de ontwikkelingsgang of het vormingsproces wordt aangegeven.

Over het begrip vorming zijn vele definities in omloop. Voortdurend gaat het daarbij om processen als persoonsontwikkeling en bewustwording; verandering is het sleutelwoord. De vraag is echter uit welke gezichtshoek of met welke intentie dit proces wordt gestimuleerd.

Het ontwikkelingsproces kan een geplande intensivering ondergaan, gericht op de zelfontplooiing van de individuele persoon in relatie tot de medemens en tot de omgeving. In dit geval kan worden gesproken over op de persoon gerichte of persoonsgerichte vorming.

Het ontwikkelingsproces kan daarentegen ook een geplande intensivering ondergaan, gericht op het verdiepen van het inzicht in de functie, de taak, de structuur en het functioneren van de organisatie waarbinnen men werkzaam is; het vormingsproces wordt dan in het bijzonder gericht op het ontwikkelen van het begrip voor de eigen plaats en het belang van de eigen taak in het bedrijf. Als zodanig spreekt men wel van bedrijfsgerichte vorming.

De onderscheiding in persoonsgerichte en bedrijfsgerichte vorming betekent zeker geen scheiding, eerder een onderscheiding; beide typen vormingsactiviteiten beogen immers een proces van ontwikkeling in de mens te stimuleren.

Uit het in oktober 1973 door de BLS uitgegeven Beleidsconcept Vorming blijkt dat onder *vorming in de KL* wordt verstaan:

... het proces in de persoon, waarbij deze komt tot: — een beter verstaan van eigen aard en mogelijkheden; — het ontwikkelen van een eigen waardering voor de omgeving; — de bereidheid van de verworven waardering in gedrag te doen blijken.

Bovendien blijkt uit hetzelfde concept dat de in de KL te initiëren vormingsactiviteiten in hoofdzaak bedrijfsgericht zijn en tot doelstelling hebben:

... de ontwikkeling van (geestelijke) creativiteit, de zelfstandigheid en het eigen verantwoordelijkheidsbesef van de militair in relatie tot de KL en zijn plaats en taak in organisatie, te stimuleren. Ontwikkeling van het inzicht in de functie van de krijgsmacht in de Staat en de daaruit voortvloeiende consequenties zijn daartoe voorwaarden.

De betrokkenheid van de KL bij de vorming van haar personeel is derhalve duidelijk begrensd. In die zin dient dan ook het ter zake gestelde in de Defensienota-1974 te worden verstaan.

Wanneer daarin afwijzend wordt geoordeeld over het type vormingsactiviteiten dat „rechtstreeks op de persoonsontplooiing is gericht” en verder wordt gesteld dat „als criterium moet gelden het aanwijsbaar nut”, wordt daarmee niet bedoeld het resultaat van een direct te kwantificeren kosten-batenanalyse, maar het gekozen uitgangspunt, dat — bij de bestaande noodzaak tot het kiezen uit tal van mogelijkheden — de vormingsactiviteiten in de krijgsmacht (KL) een directe relatie dienen te hebben met het functioneren, ook op langere termijn, van de krijgsmacht zelf.

Classificatie en inhoud van de begrippen

In het reeds eerder genoemde Beleidsconcept Vorming worden de volgende aspecten onderscheiden.

1. Verstandelijke vorming

Dit aspect betreft zowel het bijbrengen van nieuwe kennis als de integratie en verwerking van deze kennis in de totale persoonlijkheid.

2. Sociale vorming

Onder sociale vorming wordt verstaan het leren begrijpen en waarderen van de samenhang tussen het eigen gedrag en dat van anderen.

3. Staatsburgerlijke vorming

Onder staatsburgerlijke vorming wordt verstaan een onthullen van de economische, sociale, politieke en geestelijke krachten die in de samenleving werkzaam zijn en een aftasten van de punten waarop individuele en groepsgewijze verantwoordelijkheid voor de gang van zaken in de maatschappij concreet gestalte kan krijgen.

4. Culturele vorming

Dit aspect heeft betrekking op het tot ontplooiing brengen van de creatieve mogelijkheden. Het betreft hier zowel het beleven als het zich tot uitdrukking brengen.

5. Zedelijke vorming

Zedelijke vorming betreft het zich verwerven van een persoonlijk waardensysteem; dit aspect is verbonden aan elk ander aspect van vorming.

6. Groepsvorming

De groepsvorming is gericht op het — in nauwe samenhang met de sociale vorming — doelbewust en doelgericht stimuleren van de solidariteit, de samenhang tussen de groepsleden en het functioneren van en in een (organieke) groep.

7. Leiderschapsvorming

Omvat het (verder) ontwikkelen bij het (toekomstig) leidinggevende personeel, van de kwaliteiten die nodig zijn om leiding te kunnen geven in de KL.

8. Bedrijfsvorming

Bedrijfsvorming in de KL is het verdiepen van het persoonlijk inzicht in de functie, de taak, de structuur en het functioneren van de krijgsmacht en met name van de KL, alsmede in het bijzonder het ontwikkelen van begrip voor de eigen plaats en het belang van de eigen taak in de organisatie.

9. Fysieke vorming

Is in eerste instantie gericht op het ontwikkelen van lichamelijke conditie en op de ontwikkeling van het voor de militair vereiste incasseringsvermogen. Tevens is de fysieke vorming gericht op de sociale en mentale ontplooiing.

De eerste vijf aspecten betreffen in hoofdzaak de algemene, meer persoonsgerichte vorming; de laatste vier aspecten hebben voornamelijk betrekking op de te vervullen taken in de organisatie.

Deze onderscheiding naar aspecten betekent zeker geen scheiding. Zowel de meer persoonsgerichte, als de bedrijfsgerichte aspecten dragen bij tot het proces van ontwikkeling, echter wel met als doel het functioneren van de mens in een zich ontwikkelende organisatie te optimaliseren. Zo draagt de sociale vorming bij tot de groeps- en leiderschapsvorming; de staatsburgerlijke vorming is een basiselement voor de bedrijfsvorming, en de verstandelijke vorming maakt deel uit van alle opleidings- en vormingsactiviteiten. De wijze waarop en de mate waarin binnen de KL aan de diverse vormingsaspecten gestalte zal worden gegeven, is onder meer afhankelijk van:

— de kwaliteit van het personeel om de aan de KL gestelde taken te kunnen uitvoeren;

- de samenstelling en omvang van het personeelsbestand;
- het niveau van ontwikkeling van het personeel;
- de verblijfsduur van het personeel in de organisatie;
- het belang van bepaalde personeelscategorieën voor de organisatie;
- de materiële en personele middelen, noodzakelijk voor de uitvoering van de vorming.

Het is als gevolg van deze factoren van invloed dat vormingsactiviteiten, gericht op het leidinggevende personeel — en binnen deze categorie het langer in de organisatie verblijvende personeel — prioriteit zullen hebben. Het moge bovendien duidelijk zijn dat voor dienstplichtigen, mede als gevolg van de komende diensttijdverkorting(en), grenzen aan de mogelijkheden tot vorming (zullen) moeten worden gesteld.

De eerder genoemde factoren bepalen voorts in hoeverre de onderscheiden aspecten van de vorming een integraal bestanddeel van de opleidingen zullen vormen en in hoeverre daarnaast nog eventuele specifieke vormingsactiviteiten zullen kunnen of moeten plaatsvinden.

Relatie vorming en opleiding

De opvatting, dat opleidingen uitsluitend moeten worden gericht op het bijbrengen van de voor een functie noodzakelijke kennis, begrip en vaardigheden (cognitief of intellectueel aspect) wordt zeker heden ten dage niet meer onderschreven. Steeds meer komt men tot het besef dat ook aandacht moet worden besteed aan het dynamisch-affectieve aspect van de opleiding, zoals de gevoelens, de motivatie, de interesses, de attitudes en waardepatronen (de vorming).

Op grond hiervan kan dan ook worden gesteld dat de traditionele, veelal statische begripsomschrijvingen van opleidingen, waarin voornamelijk het kennisaspect wordt beklemtoond, niet meer voldoen. In plaats daarvan komt men tot omschrijvingen waarin de dynamiek van een opleiding tot uitdrukking wordt gebracht en de wisselwerking tussen de cognitieve en affectieve aspecten van een opleiding wordt beklemtoond.

Iedere vorm van opleiding in de KL dient dan ook in beginsel te zijn gericht op:

- het bijbrengen c.q. het doen vergaren van kennis (het weten);
- het doen ontstaan van inzicht (het begrijpen);
- het aanleren c.q. het doen verkrijgen van vaardigheden (het kunnen);

- het (verder) ontwikkelen van persoonseigenschappen (mede bepalend voor de geschiktheid), en het leveren van een bijdrage aan de gemotiveerdheid ten opzichte van de organisatie en de te vervullen functie (bereidheid).

De geschiktheid voor een (bepaalde) functie wordt zodoende een synthese tussen kennis, inzicht en vaardigheid enerzijds en de motivatie en persoonsgebonden eigenschappen anderzijds.

In de mate van bekwaamheid kunnen als aspecten worden onderscheiden:

- algemene (militaire) kennis en vaardigheid;
- vaktechnische kennis en vaardigheid.

Onder het begrip geschiktheid kan worden verstaan het ontwikkelen van inzicht in de plaats en taak die de mens in de complexe militaire organisatie bekleedt. Bovendien het ontwikkelen van eigenschappen om in zijn functie (functiegebied) te kunnen functioneren. In de genoemde kwaliteitsaspecten zijn mede begrepen de vereiste lichamelijke conditie en vaardigheden, alsmede het lichamenlijk en geestelijk kunnen doorstaan van stress-situaties.

Gezien de inhoud van het kwaliteitsbegrip dient de vorming, zijnde de affectieve component van de opleiding, als integraal bestanddeel van elke vorm van opleiding te worden beschouwd.

In dit licht bezien, voldoen de in het Beleidsconcept Vorming gegeven definities van de onderscheiden aspecten van de vorming — ook die van de leiderschapsvorming — zeker aan te stellen eisen. Met name bij de leiderschapsvorming gaat het immers niet om de mentale component alleen of om het bijbrengen van kennis en inzicht, alsmede het ontwikkelen van vaardigheden, maar juist om de integratie van de bekwaamheids- en geschiktheidsaspecten.

Bij de leiderschapsvorming wordt vooral gedacht aan het onderkennen van psychologische situaties, het bevorderen van creativiteit, het accepteren van verantwoordelijkheid, het kunnen schatten van en het bereid zijn tot inspelen op behoeften van anderen, het openstaan voor veranderingen en het onderkennen van de noodzaak daartoe. Als zodanig omvat de persoonsvorming van het leidinggevende personeel alle genoemde aspecten van de totale vorming.

Is vorming een apart fenomeen in de KL?

Het streven naar bekwaam en gemotiveerd personeel dat zich in de KL wel kan bevinden en dat

in staat en bereid is veranderingen te begrijpen, te accepteren en te initiëren, is op zich zelf niet nieuw. Vorming heeft van oudsher deel uitgemaakt van de opleidingen en het „zijn” in de KL. Zo is onder andere aan de leiderschapsvorming van het personeel altijd al aandacht besteed, echter geïntensiveerd door de sedert 1960 aan het SCML plaatsvindende cursussen Leiderschap/Leiderschapsvorming. Ook activiteiten op het gebied van de sociale, groeps- en fysieke vorming zijn in het systeem van opleidingen en oefeningen geïntegreerd.

Ten aanzien van de persoonsvorming kan de KL evenmin gebrek aan aandacht worden verweten. Met name de opleiding en vorming van het vrijwillig dienende personeel aan de KMA, KMS, HKS en sinds kort ook aan het OCOSD omvatten vele persoonsvormende elementen.

Nieuw is echter wel de wijze, waarop aan deze vormingsactiviteiten, doelgericht en voor een deel mede onder invloed van externe ontwikkelingen, gestalte en inhoud wordt gegeven. Erkend wordt dat dit mogelijk weerstanden kan oproepen bij het met de uitvoering belaste personeel. Deze weerstanden kunnen echter voor een groot deel worden weggenomen door inzicht te verschaffen in de doelstelling van de vorming, door de begeleiding van vormingsactiviteiten door commandanten, en door zich te realiseren dat vorming zeker geen specialistische nieuwigheid is, maar een in de praktijk van alle dag geïntegreerde activiteit, die voor een deel reeds van oudsher in de KL bestaat.

Samenvatting

Het beleid met betrekking tot de vorming is vastgesteld in een in oktober 1973 uitgegeven Beleidsconcept Vorming. Uit dit beleidsconcept blijkt dat de vorming in de KL hoofdzakelijk bedrijfsgericht is.

Het vormingsproces komt grotendeels tot stand door de dagelijkse ervaringen van het personeel in de werk- en leefsituatie en dient te worden ondersteund door specifieke opleidings- en vormingsactiviteiten, zij het niet voor alle personeelscategorieën in dezelfde mate.

Het effect van deze vormingsactiviteiten is mede afhankelijk van het bedrijfsklimaat. Dit bedrijfsklimaat zal, rekening houdende met het specifieke doel en karakter van de Koninklijke landmacht, optimaal dienen te zijn afgestemd op de maatschappelijke ontwikkelingen.

Afstemming tussen vormingsactiviteiten enerzijds en het veranderde bedrijfsklimaat anderzijds dienen daarbij te worden nagestreefd. Alhoewel de KL in beginsel alle in de praktijk onderkende aspecten van de vorming tot haar verantwoordelijkheid rekent, is de nadruk die bepaalde aspecten uit de bedrijfsgerichte c.q. de persoonsgerichte vorming zullen krijgen, onder meer afhankelijk van de desbetreffende personeelscategorie, het niveau van de opleiding en de beschikbare (opleidings)tijd. Deze factoren bepalen eveneens in hoeverre de onderkende vormingsaspecten een integraal deel van de opleidingen zullen vormen en in hoeverre zij als afzonderlijke activiteiten zullen kunnen/moeten plaatsvinden.

Suezkanaal: van onheilskatalysator tot lege huls

J. R. Evenhuis

journalist, Rome

Wat men, naar het nagenoeg algemeen gevoelen van een tijdperk, „gegarandeerd” voor een betere verstandhouding onder de volken doet, blijkt vaak de rechtste weg te zijn naar een nieuwe oorlogsproblematiek.

In dit licht gezien staat zelfs niet vast dat Ferdinand de Lesseps iets goeds voor de wereld deed toen hij de bouw van het Suezkanaal wist door te zetten. Eén van de weinigen die al direct zagen dat dit kanaal wel eens eerder tot scheiding dan tot verbinding van de volkeren kon bijdragen, was de beroemde Ernest Renan. Toen Ferdinand de Lesseps in 1885 in de Franse Academie werd opgenomen kon die zeer intuïtieve geleerde, te midden van al de retoriek van de gelegenheid, een drastische waarschuwing niet voor zich houden:

Tot nu toe was één Bosporus voldoende om de wereld de grootste last te bezorgen; gij hebt er nu nog een tweede bij geschapen die belangrijker is.

Deze profetie zou maar al te snel bewaarheid worden.

Onbelangrijk gebied

Voordat de landbrug tussen Azië en Afrika werd doorgestoken, figureerde de streek nauwelijks in de annalen van de krijgsgeschiedenis. Men moest tot de oudheid, of althans een meer nomadisch tijdperk, teruggaan om daar op enige grote schaal wapengekletter te vernemen. Zo was ook de Sinai een woestijn onder de andere woestijnen van deze wereld. De strategische waarde kan niet groot zijn geweest, als men in oude Italiaanse atlanten geografische namen tegenkomt als: de woestijn waar de grote Turk sultan Selim door trok om naar Cairo te gaan. („El deserto che passo el gran turcho soltan selim per andar al Cairo.”) Dat feit deed zich voor in 1517 en het was zeker niet onbelangrijk daar sindsdien ook Egypte deel uitmaakte van het Turkse rijk. Er ontbreekt evenwel elke aanwijzing dat de Sinai iets meer was dan een noodzakelijke marsroute.

Het Suezkanaal veranderde hier alles. Het mocht

zeeën en oceanen dichterbij elkaar hebben gebracht, daartegenover stond dat het op het land een slagboom oprichtte waar die sinds het bestaan van de aarde niet was geweest. En voor het eerst rukten legers tegen die barrière op en verschansten andere legers zich erachter.

Britse tegenkanting

Misschien hebben de Engelsen de wereld deze gevolgen van de bouw van het Suezkanaal willen besparen toen zij zich de haat van Ferdinand de Lesseps op de hals haalden door alles te doen om zijn project te laten falen. Een feit is dat het land, dat nominaal het meest bij het project was gebaat, een opmerkelijke onwil aan de dag heeft gelegd om zich zelf zijn weg naar India, de voornaamste ader van zijn wereldrijk, te bekorten. Indirecte schade stond hier, om zo te zeggen, tegen direct eigenbelang. Aan de ene kant stond vast dat de Engelsen voortaan sneller en goedkoper naar India konden komen. Aan de andere kant was het echter ook duidelijk dat *anderen* daarmee dichterbij India kwamen, een gedachte die hun minder aanstond dan alle voordelen die de bekorte route hen bracht.

Tegen het enthousiasme voor de kanaalbouw konden zij op de duur niet op. Bij deze gelegenheid bleek trouwens voor het eerst een zeker noodlot van het Egyptische volk, duur te moeten betalen voor grootse ondernemingen die zijn leiders voorschreven. Het initiatief van Ferdinand de Lesseps hielp het land noch aan rijkdom noch aan prestige. Eerst staatsbankroeten, vervolgens vreemde bezetting waren de consequenties van een zaak die eerst zo mooi had geleken. Egypte bleek te zwak om de rol te vervullen die anderen het min of meer hadden opgedwongen. In dit speciale geval deed Frankrijk dat.

Verklaarbare analogie

Renan had een scherpe blik toen hij het Suezkanaal niet slechts in De Lesseps' menslievende

termen zag maar met de Bosporus in verband bracht. De wereld had in 1869, toen het kanaal eindelijk klaar kwam, een volle eeuw van oorlogen om het bezit van de Bosporus beleefd. Rusland had in die eeuw onophoudelijk ernaar gestreefd zich van die sleutel tot de Middellandse zee meester te maken. Het was er, vooral door toedoen van Engeland, niet in geslaagd. Begrijpt men die oude Britse politiek aan de Bosporus, hoofdzakelijk ingegeven door de vrees dat Rusland ook hier, evenals in Midden-Azië, een weg zocht om de Engelse positie in India aan te tasten, dan begrijpt men meteen ook waarom de Engelsen eerst de kanaalbouw dwarsboomden en vervolgens in 1882, toen de toestanden in Egypte zeer onoverzichtelijk waren geworden, het land bezetten. Renan hoefde in 1885 dus niet eens zó profetisch te zijn om het Suezkanaal al een tweede Bosporus te noemen.

Eeuwenlang had de landbrug tussen Azië en Afrika slechts secundaire betekenis, zoals ook de Bosporus, de smalle zeestraat tussen Azië en Europa, in de beweging tussen Oost en West nauwelijks meer een rol speelde nadat de Turken zich in de 15e eeuw vast aan de Europese kant daarvan hadden gevestigd.

In de 18e eeuw ging echter een andere dynamiek aan het werk, één tussen noord en zuid. De Russen zochten een uitweg naar het zuiden, naar de Middellandse zee, en die weg ging via de Bosporus. De Engelsen hebben, niet zonder succes, die dynamiek lang weten te temmen. Zij begrepen ook reeds dat het hun taak zeer zou verzwaren indien er, in de vorm van het Suezkanaal, nog een tweede Bosporus bijkwam. Dit kon immers de dynamiek van de Russische beweging naar het zuiden uiteraard slechts aanwakkeren. Vandaar dat de Engelse staatkunde zich omstreeks het midden van de vorige eeuw tégen de bouw van het Suezkanaal uitsprak.

Overdreven bezorgdheid?

De Engelse zorgen leken volkomen overbodig. Tot na de Tweede Wereldoorlog bestond er immers geen probleem van een Russische presentie in het Midden-Oosten. Het was toen nog onvoorstelbaar dat Moskou daar zijn macht kon uitbreiden zonder dat eerst Turkije in een positie van afhankelijkheid van de Sovjet-Unie was gebracht. De Sovjetpolitiek tussen de beide wereldoorlogen was, in tegenstelling daarmee, op vriendschap met Turkije gericht.

Maar in 1939 hoefde Hitlers minister van buitenlandse zaken, von Ribbentrop, maar een balletje

op te werpen over een door de Duitsers goedgekeurde Sovjetpenetratie in het Midden-Oosten via Constantinopel, of Stalin was één en al oor. Niet alleen de Middellandse Zee maar ook de Indische Oceaan speelde een grote rol in de perspectieven die Hitler de Sovjetleiders ontsloot, voordat hij definitief besliste tot oorlog tegen de Sovjet-Unie. Op welk een vruchtbare bodem zij waren gevallen, bleek toen Stalin tegen en na het einde van de Tweede Wereldoorlog het spel trachtte over te doen, deze keer met de Geallieerden. Maar opnieuw werd Moskou, door de Trumandoctrine, een directe weg naar het Midden-Oosten versperd. Slechts weinigen voorzagen dat Constantinopel niet axiomatisch de enige draaideur behoefde te zijn waardoor de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten zou binnenkomen.

In 1948 werd bijvoorbeeld aan Nahas Pasja, de leidende anti-Britse Egyptische politicus van toen, gevraagd wat hij van Sovjetinvloed in het Midden-Oosten dacht. Zijn antwoord was dat Rusland vierduizend mijl van Caïro verwijderd lag. Dit argument deed voor hem nog de deur dicht. Intussen is Rusland wat dichterbij Caïro komen te liggen. Dit heeft trouwens, zuiver geografisch gesproken, altijd al dichterbij Rusland gelegen dan hetzij bij Tripolis hetzij zelfs bij Khartoem. Dát was dus niet het punt. De kwestie was, dat men zich in het Midden-Oosten eeuwenlang eraan had gewend dat het Constantinopel was dat de Russen op een afstand hield.

Constantinopel is nog steeds Turks, en de Sovjetinvloed was er tot voor kort klein. Toch is er thans sprake van een zo sterke Sovjetpresentie in het Midden-Oosten dat Turkije daarbij hoegenaamd geen hinderpaal meer schijnt te zijn.

Geleidelijke versterking van Sovjetinvloed

Van alle militaire hulp die het Sovjetblok tussen 1954 en 1970 verleende, ging meer dan de helft naar Egypte, Syrië en Irak, en minder dan de helft naar alle andere landen van de wereld die bereid waren de Sovjetpolitiek te steunen.

In zekere zin zijn dat allemaal gevolgen van de bouw van het Suezkanaal want daarmee kwam dit gebied voor nieuwe, explosieve evenwichtsproblemen te staan. Toen het er eenmaal was, waren de Engelsen wel gedwongen er iets aan te doen, ja hun hele politiek in het Midden-Oosten sinds 1869 was er in laatste instantie op gericht dat Suezkanaal, nog ná 1945 door Eden de „jugular” (halslagader) van Engeland genoemd, te beveiligen.

Zijdelings heeft ook Israël zijn ontstaan als staat

aan de Suezkanaalzorgen van Engeland te danken. De Balfourdeclaratie van november 1917 had niet in de laatste plaats de opzet het kanaal aan de kant van Palestina voor verrassingen te vrijwaren. Wat het voor de veiligheid van het kanaal kon betekenen indien daar een antagonist van Engeland vrij de lakens kon uitdelen, was in de oorlogsjaren 1915/1916 gebleken toen Duitsland, in bondgenootschap met Turkije, uit Palestina een aanval naar het Suezkanaal had ondernomen. Dat was een zeer avontuurlijke geschiedenis, maar het avontuurlijkste was wel dat er een tegenstander aan te pas kwam die hier eigenlijk niet was voorzien.

Russische lof

Onder de telegrammen die De Lesseps ter gelegenheid van de inwijding van het kanaal ontving, was er ook een van de president van een Russische scheepvaartmaatschappij die uit de Zwarte Zee op de Middellandse Zee voer. De „geniale” Fransman werd daarin geprezen voor zijn grote doel: „voor de vriendschap onder de volken nieuwe wegen te openen”. Dat echter reeds toen scheepvaart voor de Russen niet slechts scheepvaart was, bewezen de opvallende pogingen van deze scheepvaartmaatschappij overal daar propaganda voor de Russische zaak te maken waar dat toen mogelijk was, bij voorbeeld bij de christenen in Palestina. Het was het eerste teken van Russische invloedversterking in het Midden-Oosten.

Wie dat fenomeen ook mocht onderschatten, de Britse politiek deed dat zeer zeker nooit; veeleer overschatte zij het vaak. In elk geval liep zij op de feiten vooruit toen zij reeds in de 19e eeuw alle voorzorgsmaatregelen trof voor het geval de Russen de Bosporus-barrière zouden doorbreken.

Vandaar, om zo te zeggen, die „slaperdijk” in de vorm van de Britse bezetting van Egypte.

Dreiging uit een andere hoek

Zoals de zaken liepen, kwam het gevaar eerst van een heel andere kant. Tegen het einde van de 19e eeuw nam plotseling Duitsland de rol van Rusland als hoofdbedreiger van de Britse levensader over. Duitsland was ook het eerste land dat na de bouw van het Suezkanaal een militaire campagne ondernam om zich in het bezit daarvan te stellen. Het deed dit tijdens de Eerste Wereldoorlog, via de Sinaï die daarmee voor het eerst sinds onheuglijke tijden weer oorlogsterrein werd, en herhaalde die poging tijdens de Tweede Wereldoorlog, nu van

de andere, de Noordafrikaanse kant. Sommigen herinneren zich nu nog wel dat Rommel in 1941 via Afrika op weg was naar Palestina; maar vrijwel vergeten is dat er in 1915/16 een andere Duitse generaal, van de andere kant, op weg was naar Egypte.

De Israëli's traden bij hun diverse Sinaïveldtochten in niemands militaire voetstappen, tenzij in die van de Beierse generaal Friedrich Kress von Kressenstein die in 1915/16 de Engelsen in Egypte verraste met de reële kans dat zij zich in dat land zelf tegen hem hadden moeten verweren.¹

Een veldtocht door de Sinaï was zo'n vijftig, zestig jaar geleden nog een vrijwel onvoorstelbare zaak. In het verre Berlijn werd hij echter geconcipieerd, en als de uitwerking even goed was geweest als de idee zou het een memorabel feit zijn geworden. Indien het succes achterwege bleef, lag dat stellig minder aan een probate Engelse tegenweer vóór het kanaal dan aan de fouten die de aanvallers maakten op het moment dat zij het kanaal wilden overschrijden, met pontons die helemaal uit Duitsland waren gekomen en dwars door de woestijn waren gesleept, verdeeld over kameelruggen.

Een Israëli'sche journalist, M. Y. Ben Gavriel, die eerder een Duitse naam had en de veldtocht meemaakte, heeft er vijftig jaar nadien in de *Süddeutsche Zeitung* (van 3/4 april 1965) een uitermate interessant verslag over uitgebracht. Ik citeer uit dat lange artikel enkele gedeelten.

Der erste Versuch, den Suezkanal zu erobern, wurde unter dem Befehl des königlich-bayerischen Generals Kress von Kressenstein gemacht. Das Problem, das vor allem zu lösen war, ehe man von der palästinensischen Basis aufbrach, war nicht das der Truppenstärke, sondern das der Zahl der Kamele, die man brauchte. Die Zahl der Mannschaft hing in erster Linie von der Anzahl der sie begleitenden Lasttiere ab. Wenn auch die Truppe die rund 150 Kilometer vom palästinensischen Beersheba durch die Sinaihalbinsel, also durch die Wüste, zu Fuß zu durchqueren hatte, mußten doch Tausende von Kamelen zum Transport der Munition und vor allem des Wassers versammelt werden. Mit großer Mühe gelang es schließlich, 18.000 Tiere aufzutreiben. 41 Jahre später legte die israelische Armee während des Suezkonflikts die Strecke ohne ein einziges Kamel in kaum vierzig Stunden zurück...

Am 15. Januar 1915 brachen Kress und der türkische Generalkommandant Dschemal Pascha, der gleichzeitig Vizekönig von Syrien und Marineminister war, auf. Die Gesamtstärke der Angriffsarmee be-

¹ Generaal Kress von Kressenstein heeft zijn ervaringen later beschreven in een boek: *Mit den Türken zum Suezkanal* (Berlijn, 1938).

trug nicht mehr als 20.000 Mann mit nur neun Geschützen. Sie war in drei Kolonnen geteilt. Die Hauptkolonne unter Dschemal ging von Beersheba in die Richtung auf Ismailia am Kanal vor. Sie bestand aus zwei Teilen: aus Bataillonen einer arabischen Division und aus Einheiten einer türkischen Brigade. Beide Teile waren schon beim Abmarsch unvorstellbar schlecht ausgerüstet; die Soldaten hatten trotz der eisigen Kälte der Nächte zumeist keine Mäntel und vielfach auch keine Schuhe. Von Begeisterung war keine Rede. Die arabischen Soldaten waren — absolut antitürkisch gestimmt — in die Armee gepreßt worden, und die türkischen — zumeist anatolische Bauern — hatten keine Ahnung, um was es sich in diesem Krieg eigentlich handelte. Man hatte ihren Mut durch Versprechen auf Beute, vor allem auf englische Schuhe, anzufachen versucht, was auch da und dort tatsächlich gelang. Links von der Hauptkolonne ging die arabische Hedschadivision über Akabah vor, während die rechte Gruppe von El Arish nach Kantarah marschierte, was, in großen Zügen zumindest, der Aufmarschordnung der Israeli im israelisch-ägyptischen Krieg von 1956 entsprach.

Meer dan twee weken deed de troepenmacht over de bezwaarlijke mars. Maar wanneer men nu zou denken dat de Turken volkomen uitgeput bij het kanaal aankwamen, vergist men zich. De hele veldtocht mislukte omdat de eerste colonne die het kanaal bereikte, niet eerst rustte en op de anderen wachtte, maar direct de eerste pontons over het kanaal sloeg en overstak.

De Engelsen, meer verbaasd dan voorbereid, reageerden nu eindelijk. Aan de andere zijde van het kanaal hadden zij merkwaardigerwijs geen enkel obstakel opgeworpen. Zij gingen al min of meer uit van het principe dat later ook de Egyptenaren als het beste zouden beschouwen, namelijk dat het kanaal zich beter leent om troepen te beschermen dan dat troepen geschikt zijn om het kanaal te verdedigen. Het was geen goed principe, maar de Engelsen konden zich in 1915 nog ermee redden, gezien de geringe strijdmacht waarover de aanvallers beschikten. De Egyptenaren werd later deze illusie definitief ontnomen in de Jom-Kippoeroorlog.

Het saillante militaire feit van de krijgshandelingen in het jaar 1973 was de capaciteit van Israël eerst een task force over het Suezkanaal te zetten en vervolgens deze task force om te zetten in een legermacht die een grote omsingelingsmanoeuvre in het hart van het Egyptische gebied kon uitvoeren.

De Egyptische troepen waren (theoretisch) op alles voorbereid. Zij hadden immers het initiatief tot de nieuwe krijgshandelingen genomen, een deel van hun krijgsmacht ook bij wijze van verrassing over het Suezkanaal weten te zetten en zich geheel op de oorlog voorbereid. De Israëli's konden dus niet anders verwachten dan dat

zij zich met hun in tegenovergestelde richting ondernomen overzetactie waagden aan iets waarvan het succes geenszins verzekerd was. Dit verklaart waarschijnlijk de keus van de naam „task force” voor het begin van de onderneming. Waren de resultaten onder de verwachtingen gebleven, dan hadden zij zo'n task force zonder gezichtsverlies weer op de andere oever van het kanaal kunnen doen terugkeren.

Krantenberichten luidden oorspronkelijk dan ook dat Israël op dinsdag 16 oktober een „avontuurlijke missie” achter de Egyptische linies had volbracht.

Wat toen echter was begonnen, was de eerste geslaagde poging, ooit ondernomen, het Suezkanaal in westelijke richting te overschrijden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was het nemen van de kanaalbarrière al een van de grootste ambities van de Duitsers. Maar hoewel zij tot drie maal toe met hun Turkse bondgenoten door de Sinaï oprukten om het kanaal te forceren, ging dit de krachten van de troepen die zij daarvoor op de been wisten te brengen, kennelijk te boven, hoewel de Engelsen een niet al te goede show gaven.

Het hoofdprobleem voor Kress was de ravitaillering. De Duitsers konden de door de Sinaï oprukkende colonnes niet zo sterk maken als zij wilden, omdat zij voor het transport van wapens en munitie (en vooral ook van water) nog vrijwel uitsluitend op kamelen waren aangewezen.

Herhaald échec

De poging het kanaal te forceren is in 1916 nog tweemaal herhaald. Zij strandde beide keren op Engelsen die, nu althans vóór het kanaal, posities hadden ingenomen. Bovendien kwam op de actie een reactie, met als resultaat dat de Duitsers niet het kanaal veroverden maar dat een jaar later de Engelsen, onder Allenby, Palestina binnenvielen. Dat ging eerst zeer langzaam omdat de Sinaï toen voor de eerste keer in de geschiedenis van een militair weggennet werd voorzien. Zó langzaam zelfs dat de Duitse generaal Falkenhayn, die Kress verving, nog de illusie had door een „bliksemveldtocht” het tij te kunnen doen keren. Falkenhayn was echter van alle Duitse generaals uit de Eerste Wereldoorlog het meest tot grootspraak geneigd, en in de loop van 1918 loste het Turkse leger in Palestina zich als het ware in lucht op.

Terug naar de oorspronkelijke situatie

Recapitulerend kan men dus zeggen dat het in laatste instantie Engels strategische belangen bij het Suezkanaal waren die het land na de Eerste Wereldoorlog met de verantwoordelijkheid van de

gang van zaken in Palestina opscheepten. In dit verband is het van belang op te merken dat de Balfourdeclaratie werd afgegeven even voordat de Engelse troepen in Jeruzalem binnenrukten (december 1917). Welke problemen zich hier echter aankondigden, bleek reeds in 1921 toen Churchill, op dat moment als minister van koloniën belast met de politiek in dat gebied, van Arabische zijde een memorandum ontving met de dreiging dat, als Londen niet méér met de wensen van de Arabieren rekening hield, „then perhaps Russia will take up their call one day”.

Daarmee keerde de hele zaak weer terug naar zijn uitgangspunt, het Suezkanaal, gezien als een tweede Bosporus voor de zuidwaarts strevende Russen, als het ware een Bosporus-in-reserve. Wat voorlopig aan de vergelijking ontbrak, was een reële presentie en een voelbare pressie van de Russen.

Amerika's intrede

Een grote ironie was dat, zoals op meer plaatsen in de wereld, het na de Tweede Wereldoorlog de Amerikanen waren die het proces bespoedigden. Ook aan het Suezkanaal schiepen zij een leemte door de westelijke invloed die er wás, welbewust te helpen slopen. Indien de Egyptenaren in 1954 erin slaagden de Engelsen van het kanaal weg te krijgen, hadden zij dat zeker niet in de laatste plaats te danken aan de bijdrage van de Amerikaanse diplomatie. Eden heeft zich terecht erover beklaagd dat het de toenmalige Amerikaanse ambassadeur in Caïro, Jefferson Caffery, was die Nasser aanmoedigde steeds hogere eisen te stellen. Daarna was het voor diezelfde Nasser een des te kleinere kunst de Russen aan het Suezkanaal te brengen. Een ontwikkeling die de Amerikaanse diplomatie heeft moeten betalen met een immense inspanning om althans een deel van het door haar „uit principe” prijsgegeven terrein op pragmatische wijze weer op de Russen terug te winnen.

Verminderde betekenis: bijna lege huls

Zo zitten dezen thans direct noch aan het Suezkanaal noch zelfs aan de Bosporus. Dit kan echter alleen hen troosten die niet beseffen dat inmiddels de betekenis van deze beide knooppunten zelf, die eens de dynamiek in het Midden-Oosten richtinggevend bepaalden, danig is achteruitgegaan. Men kan misschien (nog) niet zeggen dat zij al bijna lege hulzen van de wereldpolitiek zijn geworden, maar een feit is dat zij, „beschermd” door de een of door de ander, op geen enkele manier feitelijk

nog als een grote rem op de bewegingen van de andere partij kunnen dienen.

De Bosporus wordt reeds lang voor Russische vlootbewegingen gebruikt zonder dat het formele feit dat een NAVO-mogendheid de soevereiniteit erover heeft, er, materieel gesproken, bijzonder veel toe doet.

There is a constant movement of Soviet ships in full view of Istanbul in both directions; even a casual observer would gain the impression that the waters of the Straits serve to a very large extent for the transit of Soviet bottoms . . .

aldus een auteur, F. A. Váli, die veel over het onderwerp heeft gepubliceerd.

De toestand aan de Bosporus heeft nu allerlei paradoxale aspecten. De Russen, die bij diverse gelegenheden hebben getoond dat zij de daar nu geldende Conventie van Montreux van 1936 wensen te doen herzien, buiten voor wat hun kant betreft deze conventie volledig uit. Daarentegen ziet men nauwelijks een „bondgenootschappelijk” schip dat hier, laat staan op de Zwarte Zee, de vlag vertoont. Hoewel de Conventie van Montreux dat geenszins verbiedt, hebben die schepen blijkbaar leren vrezen voor de papieren kanonnades uit Moskou die daarvan steevast het resultaat zijn.

Psychologisch effect

Helaas is het zo dat deze zuiver visuele factoren een duidelijke rol spelen in de reacties van zekere bevolkingen.

In 1914 verwekten twee Duitse kruisers in de Bosporus zoveel enthousiasme dat de Turkse politici van toen het ogenblik gekomen achtten om de nog bestaande banden met Engeland te slaken en aan de zijde van Duitsland de oorlog in te gaan.

Reeds nu werkt de Conventie van Montreux, bezien uit een gezichtspunt van militaire presentie, duidelijk ten detrimente van het Westen. Het moge dan waar zijn dat er onder de Russische schepen die de Turken moeten doorlaten geen onderzeeboten en vliegkampschepen zijn — helikopterschepen zijn dubieus — maar afgezien van de onderzeeboten lag het zwaartepunt van de Russische marineuitbreiding tot dusverre echter juist op eenheden die wél zijn toegestaan, zodat daaraan geen belemmeringen werden geboden.

Westelijke oorlogsbodems van minder dan 10 000 ton, die krachtens de conventie evenveel recht erop hebben de zeeëngten te passeren, ziet men daarentegen in de Zwarte Zee hoogst zelden. Of dat nu is omdat het Westen — over andere controle-mogelijkheden beschikkende (maar die Anatoli-

sche luisterposten zijn nu gesloten!) — het niet nodig heeft de Zwarte Zee in zijn opmarsveld te betrekken, ofwel omdat het het propagandaspektakel schuwt zoals dat steeds van Russische kant wordt ontketend, deze reserve is een feit. Zij betekent echter tegelijk dat de zeeëngten steeds meer gaan lijken op een Russische waterweg; wat op de duur zijn effect op de Turkse publieke opinie niet zal missen. Daaraan wordt ook niets veranderd door de mogelijkheid die het Westen nog steeds bezit, namelijk in geval van een conflict onmiddellijk (bijvoorbeeld met mijnen) iedere verdere Russische vlootpenetratie naar het zuiden af te grendelen.

Een publieke opinie houdt meestal slechts rekening met wat zij waarneemt, en een naar elkaar toe groeien van de Sovjet-Unie en Turkije dient zonder meer als een risico te worden beschouwd.

Geen slagboom meer; vrij spel?

Wat het thans heropende Suezkanaal betreft, ook dit zal volledig vrij zijn voor elk Russisch schip dat de Sovjet-presentie in de Indische Oceaan ten goede komt. Ook hier wordt een historieblad omgeslagen. Men kan waarschijnlijk inderdaad van „lege hulzen” spreken. Zelfs indien de Bosporus en het Suezkanaal in laatste instantie formeel in de westelijke belangensfeer zouden blijven, zou dit niet eens zoveel verschil maken daar de beide „barrières” inmiddels in alle richtingen reeds zijn overwonnen. De Russen „rocheren” in het Midden-Oosten naar alle kanten.

Vandaar dat men de regeling betreffende een lijn in de Sinai waaraan zowel de Israëli's als de Egyptenaren hun fiat geven, licht zou kunnen overschatten als een basis voor de vrede in het Midden-Oosten. Men zou het namelijk ook als een veeg teken kunnen beschouwen dat de Russen hier een Amerikaanse „diplomatieke overwinning” niet schijnen te willen tegenhouden. Het maakt de indruk van een vorm van samenwerking.

The essential significance of these Soviet moves, seemingly giving in to American pressures, is, however, different. For the first time since Soviet involvement with the Middle East began, a genuine element of polycentrism has entered the Soviet approach to the area. It began even before the death of President Nasser and gathered speed with Sadat's break with Moscow. The Yom Kippur war accelerated the process of Soviet rethinking on the nature of its involvement with the Middle East, and one inescapable conclusion arrived at was that Egypt was no longer indispensable to Soviet strategy in that area . . .

schreef Dev Murarka in de *New Statesman* van 6 juni jl.

De aard van de problemen in het Midden-Oosten is zodanig dat deze de „newcomer”, met zijn behoefte aan tijd, alleen maar kunnen baten. Niet veel wettigt de verwachting dat hier die problemen even gemakkelijk door diplomatieke vredestiters zullen zijn op te lossen als dit speciaal voor West-Europa — hoe mooi ook als „civiele macht” geconcipeerd — goed is.

Even suppose by some miracle they agreed on the terms of a Middle East settlement, and even suppose, which is even less likely, that their governments endorsed its terms, it would have virtually no effect on the situation there, except probably arouse more animus in Israeli or Arab breasts against one or other of the powers in question. For given the complete irreconcilability of the desiderata of the two sides, and the very limited influence which any Power had over either, no solution on which the Powers could conceivably agree could possibly come into operation unless they were prepared to send their troops into the region to impose it by force on whichever of the two combatants tried to resist it — probably both . . .

aldus sir Geoffrey Furlonge, een Britse diplomaat met veel ervaring in het Midden-Oosten. Volgens hem zullen velen zich erop moeten instellen een oplossing van het conflict niet meer te zullen beleven.

Juist dit echter zal de Sovjet-Unie een unieke kans geven haar presentie te bewijzen in een deel van de wereld waar Russen tot dusverre nauwelijks zijn doorgedrongen. Hun expansiestreven heeft, behalve een oost-westas, nu tevens een noord-zuid-as gekregen.

Indien nog kort voor hun verval als grote mogendheid Engeland, Frankrijk en Duitsland zoveel was gelegen aan hegemoniale posities in het Midden-Oosten, dan mag men aannemen dat Amerika en de Sovjet-Unie nog intensiever in die richting zullen moeten werken. Voor de Sovjet-Unie komt daar nog bij, dat Rusland hier pas na de Tweede Wereldoorlog met zijn macht is doorgedrongen, na twee eeuwen lang in zijn op het zuiden gerichte expansiestreven niets dan tegenslagen en nederlagen te hebben geboekt.

De Russen zullen zich niet zo licht weer uit dit deel van de wereld, dat hen immer magisch aantrok, laten verdrijven. Integendeel, zij zullen hard werken om zich daar steeds nieuwe posities te veroveren. Invloed in het Midden-Oosten, een oude tsaristische droom, is voor hen bij Amerikaanse wijze van spreken „manifest destiny”, al moest dat

zeer lang slechts een politieke prediking blijven zonder een fiat van de werkelijkheid.

Voor West-Europa heeft de zaak echter nog een keerzijde. Die supermachten oefenen wel hun dwang uit maar hun wederzijdse positie brengt mee dat zij moeilijk regelrecht tegen elkaar kunnen gaan optreden. Zij laten daarmee een zeker veld vrij waar de wetten van de volkerensamenleving als vanouds blijven doorgaan; dus ook de inbreuken op die wetten.

Elk land dient zich, zo goed als het dat kan, daartegen te weren. Maakt het reeds bij voorbaat duidelijk dat het zich uit de militaire sfeer heeft teruggetrokken — zij het misschien op een symbolische defensie na — dan stelt het zich bloot aan de moedwil van andere, minder symbolisch denkende machten — soms uitgesproken „inframachten” — die onder omstandigheden agressief kunnen gaan optreden in de zekerheid dat hun lef wel even sterk, zo niet sterker, zal zijn als de toch maar louter symbolisch geworden defensie van de alleen in theorie nog sterkere.

Het Israëliisch-Egyptisch akkoord

Op 4 september 1975 werd in Genève een akkoord getekend tussen Israël en Egypte over hun wederzijdse troepenopstellingen in de Sinaï.

Aangezien men in dit verband van Arabische zijde steeds weer hoort dat de Egyptische regering

Egyptisch territorium heeft opgegeven, is het misschien nuttig erop te wijzen dat de Sinaï tot 1892 feitelijk het territorium van niemand was. Die merkwaardige situatie werd eensklaps duidelijk toen acht Joden, geholpen door een filantroop, zich als pioniers bij Akaba wilden vestigen. De Turkse regering verzette zich tegen dit plan, hoofdzakelijk om te suggereren dat het daarbij om Turks territorium ging. Onmiddellijk bracht dat de Britse diplomatie in beweging die tegenover de Turkse aanspraken op de Sinaï die van het door de Engelsen bezette Egypte plaatste, overigens zonder overtuigende juridische argumenten. De Turken haalden daarop bakzeil. De grens tussen Palestina en Egypte werd in 1892 vastgelegd volgens een lijn die van El Arisj naar Akaba liep.

De Egyptenaren hadden hun heerschappij over de Sinaï tot aan de Israëliische bezetting van het gebied aan niets anders te danken dan aan de Britse beveiligingspolitiek ten aanzien van het Suezkanaal. De Israëli's aan de andere kant konden nog in 1967 agressieve Egyptenaren aan gene zijde van hun zuidgrens vinden, alleen maar omdat in 1892 de Britse diplomatie sterker was geweest dan de Turkse.

Het is een klassiek voorbeeld van oud „imperialisme” dat is omgezet in nieuw nationalisme: in 1892 heeft immers geen enkele Egyptenaar zich ervoor geïnteresseerd dat de Sinaï voortaan Egyptisch zou zijn!

De ontwikkeling van het ruimtegebruik door de Koninklijke landmacht tot 1940

Een historische schets

A. L. J. van Vliet

majoor der intendance, Sectie krijgsgeschiedenis

Bij besluit van de minister van defensie van 31 december 1971 werd de functie ingesteld van Coördinator ruimtelijke ordening voor de krijgsmacht. Vóór deze instelling werd de vertegenwoordiging in de Rijksplanologische commissie waargenomen door vertegenwoordigers van CGS en — in nog eerder stadium — van DGW&T.

Ten behoeve van de Werkgroep structuurschema militaire terreinen werd op diens verzoek door de Sectie krijgsgeschiedenis van de Staf CGS/BLS een historisch overzicht samengesteld over de ontwikkeling van het gebruik van de ruimte door de Koninklijke landmacht en haar voorganger, het Staatse leger, van het begin van de Tachtigjarige oorlog tot 1940.

Een cesuur lag, naar de mening van de Sectie krijgsgeschiedenis, in de jaren volgend op de Frans-Duitse Oorlog van 1870/1871. Het eerdergenoemde historisch overzicht heeft als basis geëindend voor dit artikel.

Inleiding

In de tijd van de Republiek der Verenigde Provinciën had de landmacht ruimte nodig voor vestingwerken. Daarover klaagden de burgers niet; er was immers voldoende plaats. Wel was er voortdurend geharrewar over de kosten die aanleg en

Ruimtelijke ordening is in onze dagen een bekend begrip. Tal van overheidsorganen houden zich ermee bezig, vele particulieren stellen er belang in en treden ervoor in het strijdperk, hetzij individueel of collectief.

De tijd waarin de krijgsmacht onbekommerd aanspraken kon maken op een deel van de publieke ruimte ligt reeds ver achter ons. Tegenwoordig moet terdege worden gevocht om de prioriteitstoekenning en niet zelden verliest Defensie het pleit. In nevenstaand artikel wordt belicht hoe het militaire aspect in de ruimtelijke ordening in de loop van de tijd is geëvolueerd.

onderhoud van deze forten en versterkingen met zich brachten. Legering van de soldaten geschiedde in de vestingwerken of bij de burgerij. Een exercitieveld voorzag in de behoefte om de troep te oefenen (Malieveld). Droge grachten langs de stadswallen boden een uitstekende gelegenheid om schietbanen in te richten (Doelen).

In de 17e en 18e eeuw breidde het aantal vestingsteden zich uit. De troepensterkte was afhankelijk van de internationale politieke ontwikkelingen in Europa waarbij de Republiek een rol speelde, zoals de oorlog tegen Frankrijk rond 1672 en de Spaanse en Oostenrijkse successieoorlog in het begin en midden van de 18e eeuw (zie afb. 1).

Hetzelfde verschijnsel deed zich voor tijdens en na het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden, zoals bij de deelneming aan de strijd tegen Napoleon en in de oorlog tegen de afscheiding van België. Voor het oefenen van troepen in groter verband ontstonden oefenterreinen, soms slechts met een tijdelijk karakter (Oosterhout, Rijen, Zeist en Waalsdorp).

De eerste helft van de 19e eeuw was een periode waarin het jonge koninkrijk zijn juiste politiek-staatkundige positie in het nieuwe Europa (na het Congres van Wenen) nog moest bepalen. Na de afscheiding van België werd het duidelijk dat een strikte neutraliteitspolitiek het voordeligste was. Een militair-strategische basis voor deze politiek werd pas gelegd in de jaren '70 van de vorige eeuw.

Bepalend voor de keuze van een defensiesysteem waren enerzijds de technologische ontwikkelingen tussen 1840 en 1870 in Europa, en anderzijds de Frans-Duitse oorlog van 1870-'71.

De opkomst van Pruisen als grote mogendheid en als leider in het Duitse keizerrijk, en het feit dat België als buffer fungeerde tegen de oude vijand Frankrijk die de Republiek zo vaak had bedreigd, verlegden het zwaartepunt van de nationale defensie van het zuiden naar het oosten van het koninkrijk. Toch moest met een bedreiging door Frank-

rijk en Engeland via het Kanaal en de Noordzee rekening worden gehouden.

De ontwikkeling van het nieuwe achterlaadgeschut en de snelvuurwapens, de snelle opkomst van de spoorwegen en de stoomschepen, en tal van andere technische vorderingen maakten een grondige herziening van onze defensie noodzakelijk.

Deze herziening had grote gevolgen voor het ruimtegebruik door de landmacht, juist in een periode waarin de beschikbare ruimte ook werd opgeëist door uitbreiding van de steden, toeneming van de bevolking, industriële ontplooiing en agrarische expansie, en de uitbreiding van het spoor-, land- en waterwegennet.

Het ruimtegebruik van de landmacht van 1870 tot 1940 deed zich vooral gelden op het gebied van:

- het vestingstelsel;
- de schiet- en oefenterreinen;
- de kazernes en opslagplaatsen;
- de militaire inrichtingen en bedrijven.

Het vestingstelsel

De gebeurtenissen in Frankrijk in 1870-'71, waar in korte tijd alle vestingen door de Pruisen werden veroverd en Parijs door het nieuwe geschut met totale vernietiging werd bedreigd, waren een bevestiging voor de aanhangers van de theorie dat

Afb. 1 Herovering van Coevorden in de nacht van 29 op 30 december 1672, sinds juli 1672 in Munsterse handen. Door Menno baron van Coehoorn rond 1700 verbouwd in Nieuw-Nederlandse stijl. Sindsdien niet meer veroverd na belegering, verwierf de vesting de bijnaam „Maagd van het Noorden” (Bergen op Zoom was de „Maagd van het Zuiden”). De trots van Van Coehoorn werd sinds 1870 gesloopt. Opbrengst f 15.571!

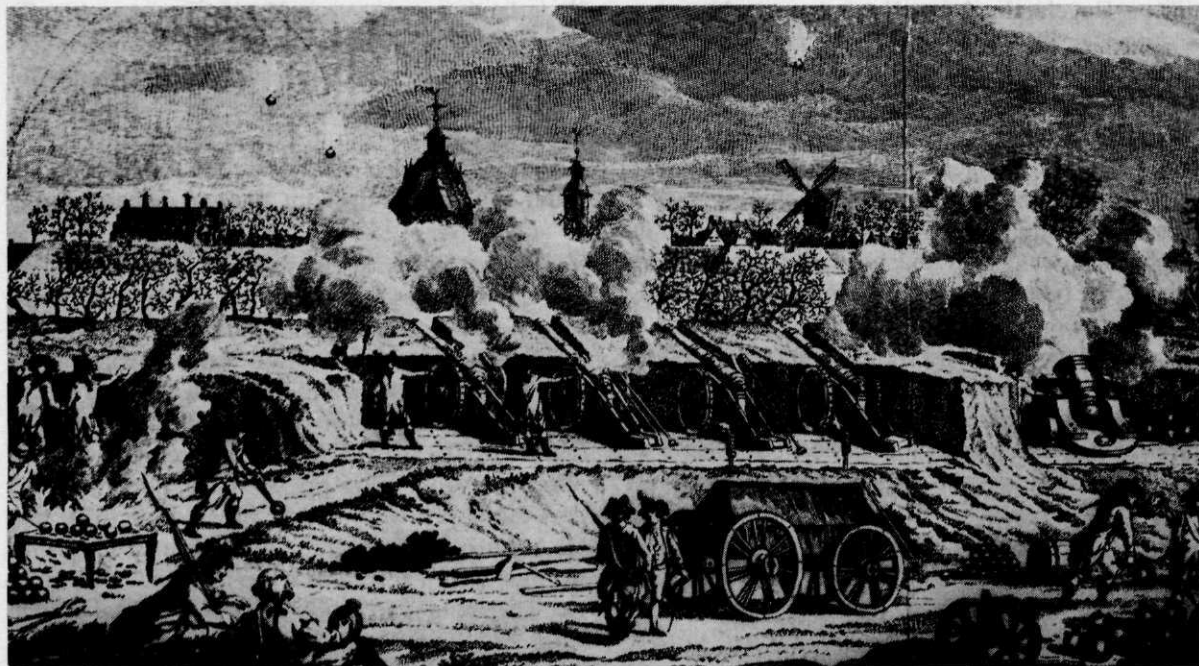

Nederland een systeem moest hebben, waarbij niet het totale grondgebied permanent zou worden verdedigd, maar slechts dát deel dat met behulp van vestingen, forten en waterlinies goed verdedigbaar was. De unieke geografische omstandigheden van Nederland leenden zich daarvoor uitstekend; het water zou een bondgenoot zijn van de eerste orde.

Reeds in 1866 was een wetsontwerp tot regeling van het vestingstelsel toegezegd aan het parlement (een novum in de geschiedenis van Europa). In 1870 werd het eerste wetsontwerp ingediend (geraamde kosten 10,5 miljoen gulden en gereed in 6 jaar). Telkenjare werd dat ontwerp gewijzigd — tussen 1870 en 1875 traden niet minder dan zes ministers van oorlog op — maar eindelijk werd de Vestingwet aangenomen, op 18 april 1874, met 60 tegen 6 stemmen (geraamde kosten 30,5 miljoen gulden en gereed in 8 jaar).

De begroting van oorlog (14,5 miljoen gulden voor 1874) zou gedurende acht jaren met bijna 4 miljoen gemiddeld worden verhoogd. Een zo drastische verhoging was voor het parlement aanleiding een aparte begroting voor het vestingstelsel te eisen (Wet van 3 december 1874, Stbl. nr 193). In 1898 was het stelsel nog niet geheel voltooid maar het had intussen wel 41,5 miljoen gulden gekost.

Vóór 1874 was reeds een aantal vestingen opgeheven, waaronder Maastricht, Venlo, Breda, Bergen op Zoom, Bath, Vlissingen en Veere. Ten gevolge van de Vestingwet van 1874 werden nu ook de vestingwerken van Friesland en Groningen, Deventer, Zutphen, Grave, Den Bosch, Breskens, Eindhoven, Nijmegen en Coevorden buiten gebruik gesteld. Wat overbleef was een geconcentreerd stel-

sel, dat rekening hield met de toegenomen effectieve dracht van het geschut.

De nieuwe verdedigingswerken, waarvoor de eis gold dat zij elkaar onderling met vuur moesten kunnen steunen, kwamen daardoor veelal ver buiten de oude vestingen te liggen. De oude vestingwerken, die nog dienst konden doen in het nieuwe stelsel, moesten grondig worden vernieuwd of verbeterd (zie afb. 2).

De stelling van Amsterdam was de kern van de verdediging (het reduit). Hiervoor diende een bijna volledig nieuwe kring van forten te worden gebouwd (zie afb. 3). Een permanente linie van (bestaande) vestingen, (nieuwe) forten en (bestaande, vernieuwde of nieuwe) inundatievoorzieningen vormde de *binnenlinie*, de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het gebied tussen de stelling van Amsterdam en deze linie kon volledig worden geïnundeerd. IJssel, Waal, Maas en Haringvliet vormden een *buitenlinie*, terwijl de Grebbeberg als een voorwaarts gelegen *tussenlinie* werd beschouwd. Ook hiervoor werden bestaande vestingen en forten benut; zeer veel extra werken waren nodig om deze linies tot een sluitend verdedigingsstelsel te maken. Ook de inundatie van het gebied tussen deze linies en de binnenlinie — voor zover uitvoerbaar — vergde veel extra voorzieningen. Het geheel werd ten slotte gecompleteerd met een aantal verdedigingswerken langs de Westerschelde.

Rond 1900 was het stelsel, zoals bedoeld in de

Vestingwet van 1874, min of meer voltooid. Tussen 1900 en 1940 werd het stelsel veelvuldig aangepast aan de nieuwe eisen van de oorlogvoering (dracht geschut) en de nieuwe geografische omstandigheden (inpoldering, kunstwerken e.d.).

Tijdens de mobilisatie van 1914-'18 kreeg menig werk een opknappbeurt. In 1922 werd de hierboven geschetste binnenlinie omgedoopt in „Vesting Holland”. Tussen 1920 en 1930 hief men een aantal vestingwerken op, vooral in de stelling van het Hollands Diep en het Volkerak, in de stelling Den Helder en in de stelling van de Gelderse Vallei en Neder-Betuwe, alsmede in de Zuiderwaterlinie van de Maas en van de werken langs de Westerschelde. De stelling Den Helder, als deel van de stelling van Amsterdam, werd uitgebreid met de oostkant van de Afsluitdijk (Wons).

Gedurende de mobilisatie van 1939-'40 werden op vele plaatsen voorbereide inundaties gesteld, die gedeeltelijk werden voltooid in de meidagen van 1940.

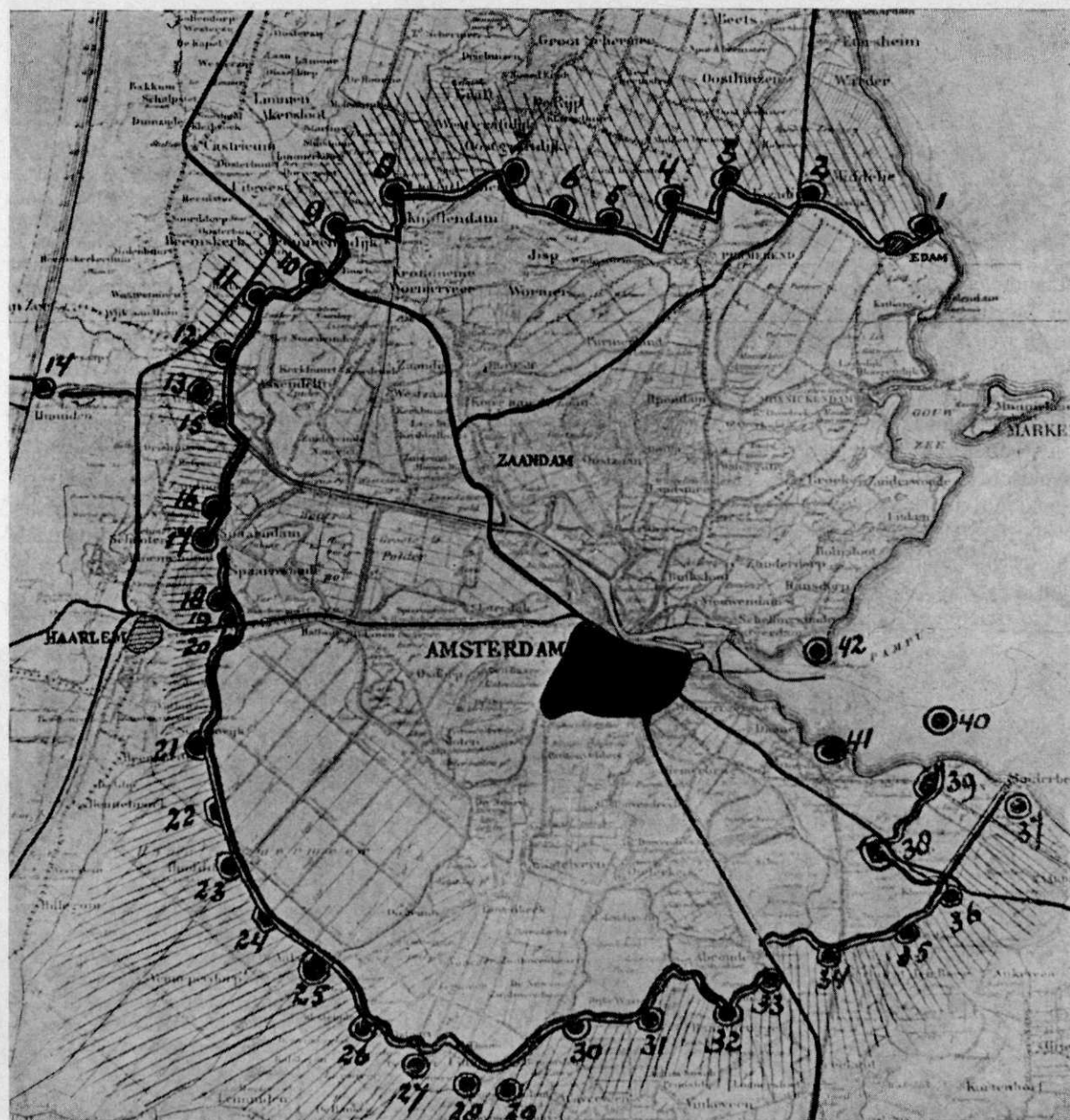
De gevolgen van de Vestingwet van 1874 voor het ruimtegebrek waren tweërlei. Voor de nieuwe vestingwerken was veel ruimte nodig die echter, onder gebruikmaking van een aparte onteigeningswet, werd gevonden buiten de oude vestingen en de steden. De vestingwet verloor zodoende de meeste vestingsteden uit de klemmende greep van muren en wallen en schiep daardoor tevens gelegenheid voor de zo noodzakelijke stadsuitbreidingen en industrievestigingen (zie afb. 4).

◁ Afb. 2 Belegering van Willemstad door Dumouriez in 1793, succesvol verdedigd door de gouverneur Karel baron van Voetzelaer, ondanks het gebruik van gloeiende granaten en zware mortieren. Het polderschap Ruijgenhil werd in 1583 omwald, werd stad en genoemd naar de Vader der Vaderlands. Belangrijke basis voor krijgsbedrijven in de zuidelijke Nederlanden. De vesting had zeven bolwerken, vernoemd naar de provincies van de Republiek. Als vestingwerk opgeheven in 1926

Schiet- en oefenterreinen

Het oefenen van de vesting- en belegeringstroepen en het veldleger geschiedde tot in de 19e eeuw voornamelijk in en rond de vestingsteden. Plaatsaanduidingen als Malieveld en Doelen herinneren daar heden ten dage nog aan. De hiervoor benodigde ruimte was zeer gering. Voor werkelijk zeer grote oefeningen of voorbereidingen voor een veldtocht werden tijdelijke oefenkampen gebruikt: in 1689 in Brabant tijdens de 9-jarige oorlog tegen Frankrijk, in 1732 eveneens in Brabant ter opvoering van de geoefendheid van het deplorabele

Afb. 3 De stelling van Amsterdam, het reduit. Sluitstuk van het vestingstelsel, gereed rond 1900. Toen Napoleon in 1811 Amsterdam bezocht werd hij rondgeleid door baron Krayenhoff, de man die in 1799 de Engelsen in Noord-Holland had tegengehouden. Tegen hem zei de keizer: „Mits goed verdedigd is deze stad onneembaar”

Afb. 4 De vesting Naarden. Reeds in 900 een versterking. Haar geschiedenis is tevens de geschiedenis van Holland en Utrecht tot 1573. Daarna een bolwerk van betekenis tot 1915, opgeheven in 1926. Ook een van de duurste vestingwerken van het vestingstelsel; 2 miljoen gulden werd voor Naarden betaald tussen 1871 en 1880. De foto toont duidelijk de stadsuitbreiding buiten de oude vesting

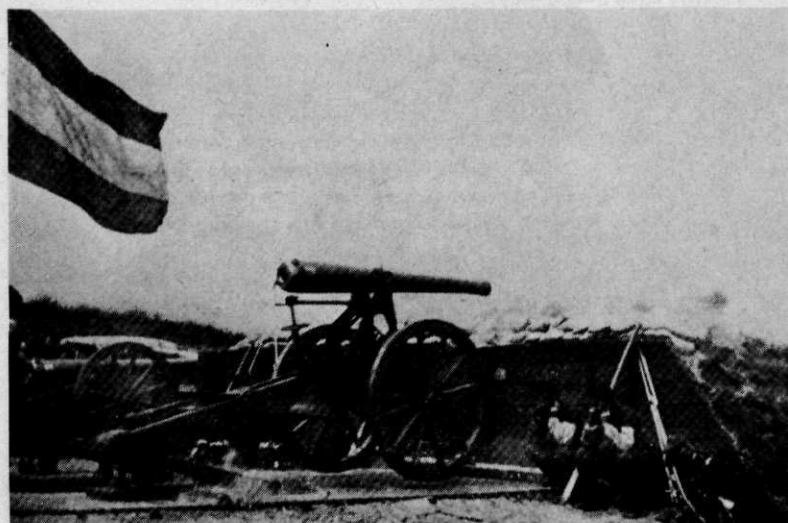
staande leger, in 1831 als wapenschouw tegen België en als voorbereiding op de Tiendaagse Veldtocht wederom in Brabant (zie afb. 5).

In 1787, tijdens de opstand in vooral het westen van ons land, werd het Kamp van Zeist als permanent oefenterrein in gebruik genomen. Na 1815 ontstonden oefenterreinen in Rijen bij Breda, en Waalsdorp bij Scheveningen. Waalsdorp diende lange tijd tevens als schietterrein, ook voor het zwaardere vesting- en veldgeschut.

Na de afscheiding van België ontstond er behoefte aan een groot oefenterrein ten noorden van de grote rivieren en buiten de bevolkte gebieden. Ko-

ning Willem III koos hiervoor persoonlijk de omgeving van Apeldoorn uit; zo ontstond in 1860 het Kamp Milligen. Na 1870 diende zich de noodzaak aan van een schietterrein voor het moderne achterlaadgeschut met grote dracht. Voor dat doel werd in 1877 het Artillerieschietkamp te Oldebroek in gebruik genomen, dat sindsdien regelmatig werd uitgebreid en verbeterd; zo werd het puin van de Amsterdamse Vijzelstraat na de hoofdstedelijke stadssanering van de jaren '20 grotendeels benut voor de wegverharding in het Artillerieschietkamp (zie afb. 6).

De legeruitbreiding in de jaren '80 van de vorige

Afb. 6 Vestingartillerie oefent in het Artillerieschietkamp bij Oldebroek in 1896. Het vurende kanon is een 10 cm vuurmond, ingevoerd in 1882. De kanonniërs dragen mormouwen tegen het vuil worden van de mouwen, bij het inbrengen van de kardoos. De Nederlandse vlag in de batterij betekent: er wordt met scherpe munitie gevuld. Het is de roemruchte vestingartillerie in haar nadagen. Na de Eerste Wereldoorlog zou zij worden opgeheven

Afb. 5 Wapenschouw op de Molenschotseheide bij Breda op 23 juli 1831. Bedoeld als waarschuwing aan het adres der Belgen, werd deze parade ook door prins Frederik benut om het geschokte vertrouwen van de troepen in zijn oudere broer, de held van Waterloo en de latere koning Willem II, te herstellen. Zijn opzet gelukte volkomen. Drie kleinzoons van Willem I, waaronder Willem III en Hendrik de Zeevaarder, zagen hun grootvader de troepen inspecteren

eeuw eiste voor de infanterie een schietterrein waar goed met de nieuwe handvuurwapens kon worden geoefend: de kleine schietbanen rond de vestingsteden voldeden, als gevolg van de grotere schootsafstanden, langzamerhand niet meer aan de eisen. Vooreerst probeerde men de infanteristen ook Oldebroek te laten benutten zoals in 1887 het 1e Regiment Infanterie aan den lijve ondervond. Gelijktijdig vuren door artillerie en infanterie

bleek onmogelijk. Het duurde nog tot 1899 voordat de infanterie gebruik kon maken van het nieuwe Infanterieschietkamp in Harskamp. Door deze ontwikkelingen concentreerde de landmacht zich geleidelijk op de Veluwe, een proces dat zich ook na 1945 heeft voortgezet.

Maar ook rond de nieuwe garnizoenen buiten de Vesting Holland nam het ruimtegebruik toe met schiet- en oefenterreinen voor kleinere eenheden, een ontwikkeling die zich voortzette tot 1940 (zie afb. 7).

Afb. 7 Na de inval van Duitsland in België in 1914 concentreerde het Veldleger zich in Zuid-Nederland. Het beroemde Korps Rijdende Artillerie maakte met zg. dubbelbatterijen deel uit van de Lichte Divisie. De overheersende rol van het paard, met de daaraan verbonden problemen, blijkt overduidelijk

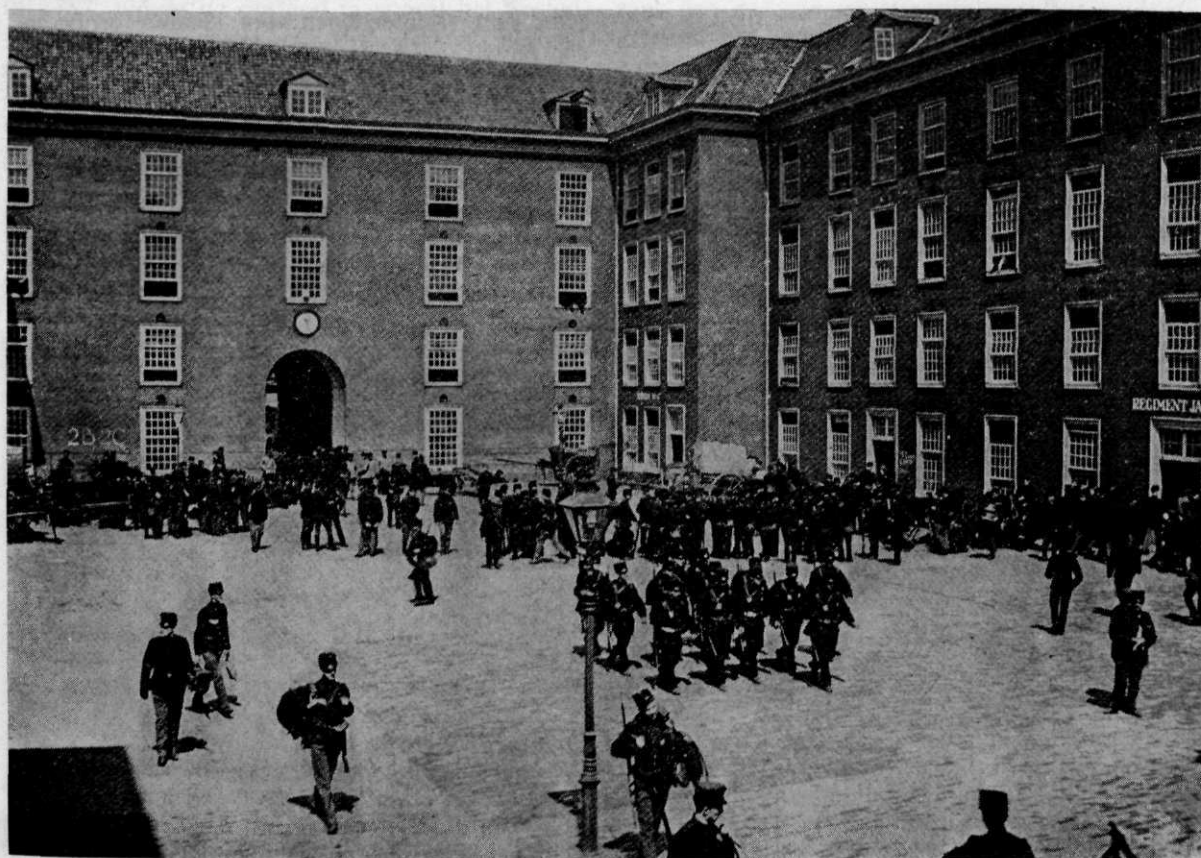

Kazernes en opslagruimte

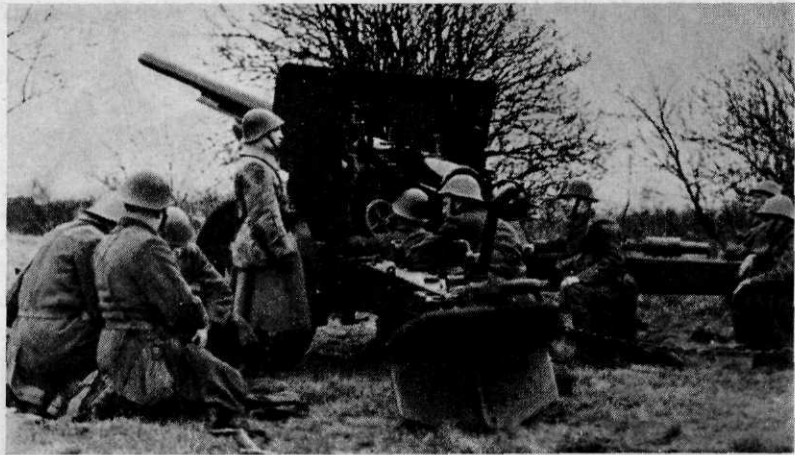
Ten tijde van de Republiek was er van kazernes nauwelijks sprake. Vesting- en belegeringstroepen verbleven samen met het veldleger in de vestingsteden, waarbij inkwartiering bij de burgerij meer regel dan uitzondering was. De sterkte van de troepen, vooral van het staande leger, was afhankelijk van de internationale politieke situatie, maar vooral van de niet al te grote bereidheid gelden beschikbaar te stellen voor de werving van troepen. Zo kon in 1665 tegen de bisschop van Munster slechts 6000 man in het veld worden gebracht. Na het ontstaan van het Koninkrijk kwam er enige lijn in de samenstelling van een nationaal leger, zij het echter zeer moeizaam. Naast het gebruikelijke systeem van vreemde troepen (4 regimenten Zwitsers) en vrijwilligers voor dienst in Nederland en Overzee begon de militie, ondergebracht in Landstorm (plaatselijk) en Landmilitie (nationaal) vastere vorm te krijgen. De consequentie van een groeiende legervorming was uiteraard dat er ook meer behoefte kwam aan legeringsruimte. In 1827 werd in Leeuwarden de Prins Frederik-kazerne in gebruik genomen, geschikt voor legering van meer dan 1000 man (momenteel dient

deze kazerne als opvangcentrum voor Rijksgenoten uit Suriname). In Arnhem kwam in 1837 voor 2000 man de Willemskazerne gereed (tijdens de Slag om Arnhem in 1944 door brand verwoest). Het oordeel van het parlement over de mobilisatie van 1870 was vernietigend. Gelijktijdig met de discussie over het vestingstelsel stond de wijze van legervorming en -organisatie in het middelpunt van de belangstelling. (Men leze hierover eens de jaargangen 1870 tot 1875 van de Militaire Spectator, evenals de Kamerverslagen van de behandeling van de begrotingen van Oorlog van die jaren.) Als gevolg van een en ander kenmerkte het tijdvak tussen 1875 en 1914 zich door de vele leger(re)-organisaties. Dit ging zowel gepaard met de oprichting van nieuwe garnizoenen in Amersfoort, Assen en Ede, als met de bouw van kazernes in bestaande vestingsteden. Het onderbrengen van de paarden vormde daarbij een probleem apart. Toen voor het militieleger een aangepast mobili-

Afb. 8 Augustus 1914. Mobilisatie! Op de binnenplaats van de Oranjekazerne in Den Haag verzamelden zich de Grenadiers en Jagers, in een bonte mengeling van oude en nieuwe uniformen, bij hun eigen regiment. De oude Gardekazerne zou 5 jaar later door brand een stuk onvrijwillige stadssanering opleveren

Afb. 9 Voor dié tijd, 1937, een modern stuk motorartillerie, getrokken door een TRADO (Van der Trappe, Van Doorne), een Nederlandse uitvinding. De motorartillerie, voortgekomen uit de vestingartillerie, opgericht in 1927, heette tot 1933 zelfs „Regiment Onbereden Artillerie”. Na 9 jaren door landbouwtrekkers en met mankracht te zijn getrokken, kreeg het tijdig voor de Duitse inval motortractie. De latere generaal-majoor B. Koning drong in de jaren vóór 1940 al aan op motortractie voor de veldartillerie. Het is er toen niet van gekomen. „Gaaf u rustig slapen...”

satiesysteem werd ontwikkeld, leidde dat weer tot een behoefte aan meer opslagruimte voor materieel, munitie en voorraden.

Het hoogtepunt van deze ontwikkelingen lag in de periode kort voor de Eerste Wereldoorlog. De grote legeruitbreiding van 1913 — waarvan Colijn de promotor was — met o.a. 24 bataljons infanterie, betekende vooral voor de garnizoenen te Amersfoort, Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Harderwijk en Venlo een aanmerkelijke uitbreiding van het ruimtegebruik. Ook de opslag voor 48 mobilisabele landweerbataljons vergde de nodige ruimte. De mobilisatie van 1914-'18 toonde aan dat onze weerbaarheid een factor was waarmee rekening werd gehouden: Nederland bleef neutraal (afb. 8). In de jaren daarna kwamen echter de reorganisaties en vooral reducties. De drastische legerinkrimping van 1922 had tot gevolg dat de vestingartillerie nagenoeg geheel werd opgeheven. De garnizoenen van Amsterdam, Brielle, Geertruidenberg, Gouda, Haarlem, Hellevoetsluis, Hoorn, Laren, Leeuwarden, Muiden, Nieuwersluis, Roermond, Schoonhoven, Willemstad, Zutphen en Zwolle verdwenen. De aldus in deze garnizoenen beschikbaar komende ruimte werd benut voor opslag voor de 144 mobilisabele infanteriebataljons en andere eenheden, die tussen 1922 en 1939 werden geformeerd.

De gebeurtenissen in Europa in de jaren '30 leidden ertoe dat in 1938 werd besloten tot het opvoeren van de vredessterkte. De bestaande 24 regimenten infanterie zouden elk gaan bestaan uit een depotbataljon (opleiding) en een grensbataljon (paraat). Voor de grensbataljons dienden nieuwe kazernes te worden gebouwd, liefst in een omgeving waar op beperkte schaal kon worden geoefend. Het zwaartepunt van deze nieuwbouw lag in Oost- en Zuidoost-Nederland. Zo ontstond het

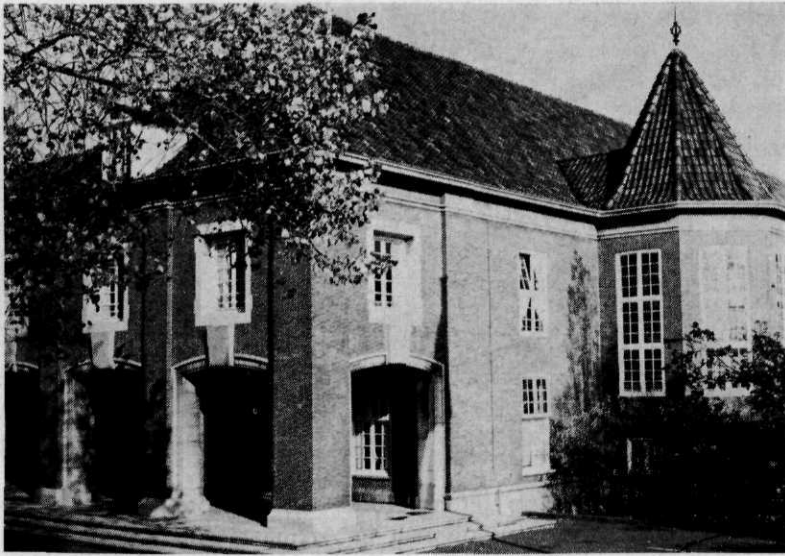
begrip „grenskazerne” voor de ontworpen nieuwe legeringsruimten in Alkmaar, Amersfoort, Apeldoorn, Arnhem, Bergen op Zoom, Bussum, Den Bosch, Doesburg, Ede, Eefde, Eindhoven, Ermelo, Grave, Harderwijk, Roermond, Roosendaal, Schalkhaar, Soesterberg, Steenwijk, Tilburg, Vught, Weert, Wezep en Zuidlaren.

Tijdens de mobilisatie van 1939-'40 ging men rustig verder met de bouw van deze „grenskazernes”, terwijl de gemobiliseerde Koninklijke landmacht voornamelijk werd ingekwartierd bij de Nederlandse burgerij en in scholen en overheidsgebouwen. Deze periode gaf wel een maximum aan ruimtegebruik door het leger te zien (zie afb. 9).

Apart moge de situatie in Den Haag worden vermeld. De nieuwbouw van de huidige Frederik- en Alexanderkazerne (1935-1939) was enerzijds het gevolg van de brand van de reeds uit 1825 daterende Oranjekazerne in 1919; anderzijds wilde de gemeente Den Haag een nieuwe bestemming geven aan de terreinen van de in de binnenstad gelegen „Ouwe Freek” en de „Oude Alexander”. De eerste dateerde als stallencomplex van Prins Willem V uit 1770 en als kazerne uit 1827; de laatste was gebouwd tussen 1840 en 1845. Dat het tot de jaren '70 zou duren voordat de herbestemmingsplannen ten uitvoer werden gebracht, was gedeeltelijk te wijten aan de inval van onze oostburen in mei 1940. Zij waren het ook, die Den Haag nog een kazerne „rijker” deden worden, de huidige Prinses Julianakazerne, typisch voorbeeld van een Duits „Hauptquartier” (zie afb. 10).

Militaire inrichtingen en bedrijven

Ten tijde van de Republiek kon men nog moeilijk spreken van militaire inrichtingen en bedrijven. Het was meer een ontwikkelingsproces dat na het ontstaan van het Koninkrijk zijn beslag kreeg in

Afb. 10 Duitse „erfenis”. Na de Tweede Wereldoorlog onmiddellijk genoemd naar onze toenmalige Kroonprinses, Prinses Julianakazerne. Wanneer gaat dit Landmachthoofdkwartier eindelijk „Koningin Juliana-kazerne” heten?

de loop van de 19e en het begin van de 20e eeuw. In de vestingsteden werd van oudsher voorzien in de meeste behoeften van troepen en paarden, en in het onderhoud en herstel van het materieel. Geweermakers, smeden, kleermakers, bakkers, zadelmakers en timmerlieden stonden in dienst van de vestingcommandant en de plaatselijke legeraanvoerders. Zieken en eventuele gewonden werden verzorgd in het „gasthuis”. De munitie voor geschut en handvuurwapens werd in het begin plaatselijk aangemaakt in de vestinglaboratoria en opgeslagen in het arsenaal.

De aanmaak van geschut, handvuurwapens en buskruit vergde echter werkplaatsen en inrichtingen, die door hun aard of hoeveelheid uitgingen boven de lokale capaciteit. In 1573 verzamelden burgers van Hoorn koperen voorwerpen om deze te laten omsmelten tot kanonnen . . .

Hiervan goot eenen Meester Henrick van Trier verscheyden heerlycke stucken en dat in de Sint Anthoniskerk, die hem tot een winkel ingheruymt was.

Eveneens in 1573 werd in Delft, op aandringen van prins Willem van Oranje, een begin gemaakt met de centrale aanmaak en opslag van bewapening, munitie en materieel; tot het einde van de 19e eeuw zou Delft de voornaamste stad hiervoor blijven. Den Haag bezat sinds 1589 een geschutgieterij die in de loop der eeuwen in betekenis toenam (zie afb. 11). Maar ook elders in de Republiek gingen de klokkengieters zich meer en meer toeleggen op de aanmaak van geschut: zo in Amsterdam, Leeuwarden, Rotterdam, Enkhuizen, Middelburg, Deventer, Kampen, Groningen en Utrecht (vooral in Holland en Zeeland ook voor het scheepsgeschut). Ten tijde van prins Maurits

Afb. 11 Hoofdgebouw van de voormalige Geschutgieterij te Den Haag aan de Kanonstraat, eens woonhuis van de beroemde geschutgietersfamilie Maritz, schepping (1665) van bouwmeester Pieter Post, die ook het Mauritshuis bouwde. Van 1895 tot 1939 was hierin de Krijgsschool gevestigd. De laatste bewoner, het Krijgsgeschiedkundig Archief, zag op 3 maart 1945 (bombardement Bezuidenhout) met het verwoeste gebouw zijn onvervangbare collecties verloren gaan

was de Republiek toonaangevend op het gebied van de artillerie.

Alhoewel er in verscheidene plaatsen buskruitmolens in bedrijf waren, genoten die te Delft, Amsterdam en Monnickendam wel de meeste bekendheid, niet in de laatste plaats om de vele onvrijwillige ontploffingen in de loop der eeuwen.

Rotterdam werd reeds in 1579 aangewezen als „'s Lants Ammunityhuys", maar ook Dordrecht en Gorinchem stonden bekend om hun opslagplaatsen voor zowel munitie als geschut. Uit de kaarsenindustrie te Gouda ontstond de landelijke aanmaak van lonten en Alkmaar leverde het grootste aandeel in het kardoespapier.

De wegens hun godsdienst vervolgde Wuppertalers vonden in Arnhem een geschikte plaats om het vak van klingmaker te blijven uitoefenen, waardoor deze stad een geduchte concurrent werd van Utrecht, dat reeds een dergelijke industrie herbergde. Deze stad was van oudsher ook al bekend om haar geweerwerkplaatsen, maar ook Maastricht, Amsterdam, Rotterdam, Breda, Deventer, Den Haag, Leeuwarden, Nijmegen, Zutphen en Zwolle hadden op dit gebied een reputatie. In de 18e eeuw waren het vooral Maastricht en Culemborg (sinds 1763) die bekend waren om hun geweerfabrieken, zelfs internationaal. Napoleon maakte in 1812 een einde aan het bedrijf in Culemborg. De gehele fabriek werd toen overgebracht naar Luik, dat sinds de Middeleeuwen een bloeiende „wapenstad" was en dat tot op de huidige dag is gebleven.

Met de Franse keizer begon het tijdperk van de massale nationale legers, terwijl gelijktijdig de industriële revolutie op gang kwam. De machines gingen eenheidsprodukten leveren, wat de uniformiteit in de bewapening en ander materieel ten goede kwam.

Voor het jonge Koninkrijk der Nederlanden, tussen 1815 en 1830 tijdelijk uitgebreid met de zuidelijke Nederlanden, begon een periode van centralisatie.

Delft kreeg in de loop van de 19e eeuw een geweerfabriek (1813), een ijzergieterij (1831, na het verlies van Luik), een slagkruitfabriek (1846) en een patroonfabriek (1869). Maastricht bleef een belangrijke geweerproducent. In Valkenburg werd in 1820 een buskruitfabriek gevestigd, in 1848 gevolgd door Muiden, alhoewel Den Bosch later geducht concurreerde. Op aandrang van de gemeenten sloeg men de landelijke kruitvoorraden op buiten de bevolkte gebieden, waarvoor het fort Loevestein en de Wierickerschans bij Bodegraven wer-

den aangewezen. Na 1860 werd op grote schaal begonnen met de aankoop van materieel, in het bijzonder geschut en geweren, in de Europese industrie centra van vooral Duitsland, Engeland en België.

De voorraadvorming op alle gebied vergde magazijnen en depots. Behalve in Delft werden magazijnen in gebruik genomen in Amsterdam, Dordrecht, Gorinchem en Woerden.

Langzamerhand begon men meer ruimte te gebruiken voor de zieken en invaliden van het leger. In de 18e eeuw ontstonden naast de „infirmarieën" ook garnizoenshospitalen in grotere steden zoals Leiden, Breda, Delft, Bergen op Zoom, Alkmaar, Middelburg, Nijmegen en Utrecht. In Den Haag was in 1795 een centraal magazijn van geneesmiddelen gebouwd. Hier zetelde ook het Centrale bureau van gezondheid.

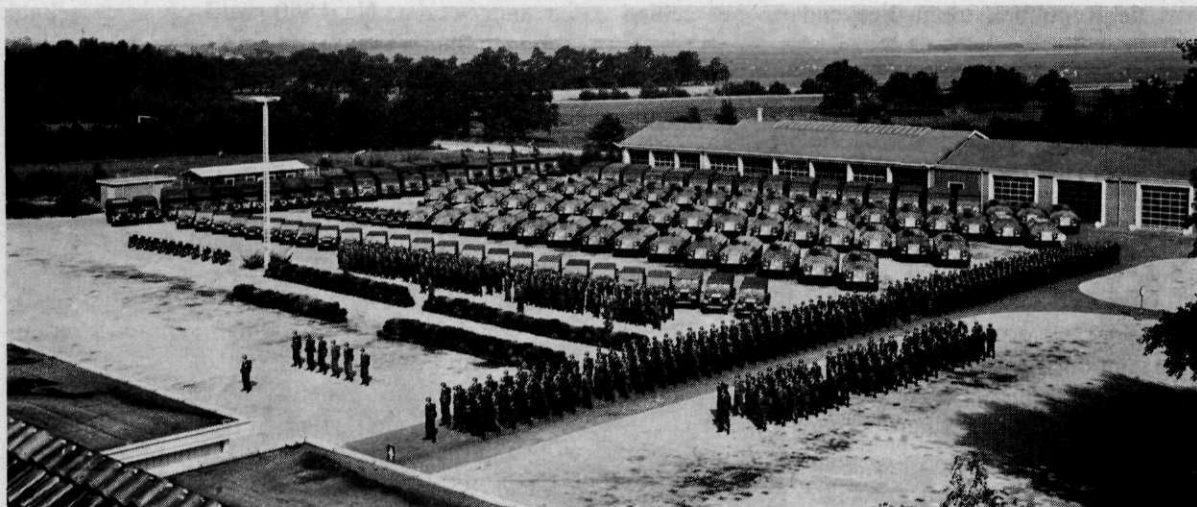
In 1819 werd het voormalige oudemannentehuis te Leiden ingericht als Militair invalidenhuis. Utrecht kreeg in 1843 een Centraal militair hospitaal, en Amsterdam, Den Haag, Bergen op Zoom, Breda, Maastricht, Nijmegen en Vlissingen beschikten over grote garnizoenshospitalen. Koning Willem III stond in 1863 zijn landgoed Bronbeek af voor de oprichting van een Koloniaal militair invalidenhuis.

Zelfs Borculo kreeg een militaire inrichting: in 1822 werd hier een stoeterij van 30, later 60 hengsten en 10 tot 15 merries gevestigd om het leger blijvend te verzekeren van een goed paardenras.

Het geconcentreerde vestingstelsel bracht aan het einde van de 19e eeuw een nog verder gaande centralisatie. De na 1874 opgeheven vestingen werden benut als lokale opslagcapaciteit ten behoeve van het mobilisatiesysteem. De positie van de stelling van Amsterdam als reduct vereiste echter de overplaatsing van militaire bedrijven en centrale magazijnen naar dit gebied.

In 1875 werd aldaar het centraal magazijn voor kleding en uitrusting in gebruik genomen; Woerden en Delft behielden een depotfunctie. Rond 1890 werd uit Den Haag het geneesmiddelenmagazijn overgebracht dat nu nog bekend is als Rijksmagazijn van Geneesmiddelen. Tussen 1895 en 1930 bracht men alle Delftse en Haagse wapenfabrieken, constructiewerkplaatsen en magazijnvoorraden binnen de stelling van Amsterdam, waar deze bundeling nu bekend staat als Staatsbedrijf der artillerie-inrichtingen „Hembrug". Daarenboven werd tussen 1900 en 1940 rondom deze stad nog een groot aantal magazijnen gebouwd.

In dezelfde periode construeerde men overal in het land magazijnen als opslagplaatsen voor het steeds

meer ruimte eisende mobilisatiesysteem. In dit tijdvak begon ook de motorisering van de landmacht op gang te komen. Aan de daarvoor vereiste garage- en onderhoudsruimte kon slechts gedeeltelijk worden tegemoetgekomen met verbouwde stallen (zie afb. 12).

Slotbeschouwing

De motorisatie bracht niet alleen het einde van de paardentractie in de Koninklijke landmacht, maar het zou verreikende consequenties hebben voor het gebruik van de ruimte door het leger na 1945. De meeste Nederlandse steden van voor 1940 hebben hun behoud en voortbestaan te danken aan de oude vestingwerken en het latere vestingstelsel. Deze werken uit het verleden doen nu dienst als landschapsschoon, recreatie en — in deze tijd van historische bezinning — herontdekte erfenis van een toch roemrijk verleden, wat wellicht hun behoud kan zijn.

De schiet- en oefenterreinen worden nu fel begeerd als recreatieterrain en om hun vaak ongerepte flora en fauna, door hun vroegere en huidige

Afb. 12 Personeel en voertuigen (YP 408) van 44 Pantserinfanterie (VN) bataljon „Johan Willem Friso” voor de na de Tweede Wereldoorlog gebouwde garages van de „grenskazerne” in Zuidlaren. Terrein voor een bataljonsoefening voor de ruim 100 voertuigen is in Nederland niet te vinden. Quo Vadis?

functies behouden voor het geweld van de stedemoloch, het wegenmonster en de industrieterreinverslinder. De motorisatie en mechanisatie vereisen nieuwe schiet- en oefenterreinen, die in Nederland nauwelijks kunnen worden gevonden zonder te botsen met andere nationale belangen (zie afb. 13).

De kazernes en opslagruimten binnen de steden worden langzamerhand ook al door de technologische en ruimtelijke ontwikkelingen (maar dat niet alleen) verplaatst naar het platteland.

De functies van sommige militaire bedrijven en inrichtingen zijn overgegaan in handen van de overheid of van particulieren, nadat ze eeuwenlang een factor waren in de nationale economie en in het arbeidsproces, maar hun historische herkomst lag dan ook goeddeels bij het particuliere initiatief, opgedrongen door de toenmalige tijdsomstandigheden.

Afb. 13 Een peloton YP 408 bekwaaamt zich in het terrein. Deze zeer mobiele pantserwielvoertuigen kunnen, in klein verband oefenend, nog wel terecht op en buiten de Nederlandse wegen. De pantserrups-(AMX) voertuigen zijn in dit opzicht sterk gehandicapt

Kon de landmacht vóór 1800 vrijelijk beschikken over de slechts schaars benodigde ruimte, ja, nam zij zelfs een overheersende positie in bij het gebruik ervan, in de 19e eeuw begon een geleidelijk proces van evenwichtige verdeling, waarbij de toenemende behoefte aan ruimte in ruime mate werd bevredigd. Na de Eerste Wereldoorlog verborgen de legerinkrimpingen tot 1938 datgene wat in de mobilisatie, maar vooral na 1945, zo manifest zou worden: de grote behoefte aan schiet- en oefenterreinen door motorisering en mechanisatie. De KL zal nu noodgedwongen voor iedere vierkante meter moeten vechten, in Nederland en daarbuiten.

Het gebruik van een deel van de ruimte in Nederland door het Staatse leger en de Koninklijke land-

macht heeft in belangrijke mate bijgedragen tot ons huidige volksbestaan.

Als het Nederlandse volk de KL noodzakelijk blijft vinden zal het ook haar voortbestaan moeten garanderen, o.a. door haar de ruimte te geven, waar ter wereld ook (zie afb. 14).

Afb. 14 Een 762 mm Honest John in lanceerpositie; effectieve dracht ca. 40 km. Met de 8" houwtiser (25 km) en het 175 mm kanon (ca. 30 km) behorend tot onze zware tot zeer zware artillerie. Voor het goed oefenen van de bediening zijn alleen in West-Duitsland geschikte schietterreinen (nog) te vinden. Waar moeten we gaan oefenen met de binnenkort in te voeren Lance-raketten (75 km)? Zullen onze artilleristen nog eens in de Sahara gaan oefenen, terwijl de infanteristen tijdens oefeningen op het erf staan van geëmigreerde landgenoten in Canada? Qua Patet Orbis!

Literatuur

- Wetsontwerpen tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel van 1870, 1871, 1873, en hun behandeling in de Staten-Generaal.*
- Wet van 18 april 1874, tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel* (Stbl. nr 64), en de behandeling daarvan in de Staten-Generaal.
- Wet van 3 december 1874, tot regeling van het beheer der gelden, bestemd voor de voltooiing van het vestingstelsel* (Stbl. nr 193), en de behandeling daarvan in de Staten-Generaal.
- Atlas van historische vestingwerken.* Stichting Menno van Coehoorn (1956 e.v.). (Niet in de handel)
- H. Aalderink — *Onze defensie.* Groningen (1898).
- C. A. Bruyn en H. R. Reinders — *Nederlandse vestingen.* Bussum (1967).
- A. C. Th. Gevers Leuven — *Overzicht van Neerlands verdedigingsmiddelen.* Den Haag (1869).
- C. baron van der Goltz — *Het gewapende volk.* Den Haag (1892).
- H. Hardenberg — *Overzicht der voornaamste bepalingen, betreffende de sterkte, betaling, verzorging en verpleging van het Nederlandsche leger, sedert den vrede van Utrecht in 1713 tot den tegenwoordigen tijd, hoofdzakelijk op voet van vrede.* Den Haag (1858/61).
- W. Hoogenboom — *Mil. Spect.* (1875)69, 386.
- R. T. W. Kempers — *Antieke vuurwapens.* Bussum (1973).
- F. H. W. Kuypers — *Geschiedenis der Nederlandsche artillerie.* Nijmegen (1869/74).
- J. Lenselink — *Vuurwapens van 1840 tot heden.* Bussum (1966).
- A. J. H. van der Meulen — *Het Nederlandse vestingstelsel in de 19e en 20e eeuw.* Adviesbureau der genie (verslag nr 202), Den Haag (1969). (Niet in de handel)
- Anon.¹ — 11 maart 1874. *Mil. Spect.* (1874)228.
- Anon. — Programma eener prijsvraag. *Mil. Spect.* (1871) 386.
- Anon. — Terugblik op het jaar 1870. *Mil. Spect.* (1870) 701.
- Anon. — Terugblik op het jaar 1874. *Mil. Spect.* (1875)1.
- Anon. — Het vestingstelsel. *Mil. Spect.* (1874)486.
- P. J. Oud — *Honderd jaren.* Assen (1946).
- M. M. J. Plantenga — *Militaire aardrijkskunde en statistiek van Nederland, België en Duitschland.* Breda (1880).
- J. K. H. de Roo van Alderwerelt — *Nederland bij een oorlog tegen Pruisen.* Schiedam (1866).

¹ Vermoedelijk de fungerende hoofdredacteur van de Militaire Spectator van die jaren.

C. D. H. Schneider — Onze kustverdediging. *Mil. Spect.* (1875)651.

C. D. H. Schneider — Nogmaals: is Nederland te verdedigen. *Mil. Spect.* (1872)503.

C. D. H. Schneider — Een woord aangaande een geschrift over den staat- en krijgskundigen toestand der kleinere staten. *Mil. Spect.* (1875)321.

I. L. Uijterschout — *Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandse krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden.* Kampen (1936).

Verslag van de Commissie ingesteld bij beschikking van den minister van oorlog d.d. 20 januari 1906, IVe Afd, Nr 1, inzake de Artillerie-inrichtingen. Den Haag (1907).

MEDEDELING

Maandelijks wordt de *Militaire Spectator* toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Funcieanalyse in de krijgsmacht

drs. L. J. M. G. Erkens, drs. H. Steffers en C. F. A. van Swieten

resp. kapitein ter zee van speciale diensten, majoor van de militaire administratie en majoor van de Koninklijke luchtmacht

Begin 1974 werd door de minister van defensie besloten een systeem van functiebeschrijving, -analyse en -waardering bij de krijgsmacht in te voeren. Het is onze bedoeling de lezer nader te informeren over de toepassing en de specifieke problemen bij het invoeren hiervan. Op achtergronden van functieanalyse in het algemeen zal niet worden ingegaan. Voor deze aspecten verwijzen wij naar de bestaande literatuur.

Dit, eerste, artikel behandelt de aanzet tot functieanalyse alsmede de hierop gebaseerde doelstellingsanalyse met de daaruit voortvloeiende taken van de verschillende bureaus „Funcieanalyse” bij de krijgsmachtdelen. Ook komt de keuze van het systeem aan de orde. Het tweede artikel zal ingaan op het verloop van het project Funcieanalyse.

Aan het project Funciebeschrijving, -analyse en -waardering liggen doelstellingen van tweeërlei aard ten grondslag. De externe doelstelling is het onderzoek van de Commissie Interdepartementaal overleg inzake een regeling werk- en rusttijden militair personeel. Het onderzoek van de, in de wandelgangen genoemde, Commissie Kloosterman is op korte termijn gericht op een definitieve regeling van werk- en rusttijden voor militaire ambtenaren, en poogt op lange termijn te komen tot gelijke uitgangspunten voor het vaststellen van de bezoldiging en de overige rechtspositie van al het overheidspersoneel, zij het ook met voldoende ruimte om aan specifieke omstandigheden van bijzondere groepen te kunnen tegemoetkomen. Als interne doelstelling kan de behoefte van de krijgsmacht aan informatie over de inhoud van functies worden gezien.

Uit de optiek van het personeelsmanagement bestond reeds lange tijd behoefte aan functie-informatie die dienstbaar kon worden gemaakt aan de organisatiedoelstellingen, zoals daar zijn: verbetering van de organisatiestructuur door optimalisering van takenpakketten in de verschillende functies, betere afstemming van functies op elkaar, gerichtere werving, aanpassing van opleidingen,

e.d. Bij het ontbreken van deze informatie zullen de om vele redenen optredende veranderingsprocessen resulteren in ad-hocbeslissingen.

De wens tot invoering van een systeem met diverse toepassingsmogelijkheden en het onderzoek van de Commissie Kloosterman hebben uiteindelijk geresulteerd in de opzet van één project van integrale functiebeschrijving, -analyse en -waardering voor militaire functies in de krijgsmacht.

Definitie van begrippen

Alvorens nader in te gaan op de problematiek zal eerst een aantal begrippen worden omschreven, die in het project Funcieanalyse worden gehanteerd.

Funcie

Het geheel van taken/werkzaamheden die ten behoeve van de organisatie door een functionaris in een bepaalde positie worden verricht.

Funcie-inventarisatie

Het verkrijgen van een overzicht van in de krijgsmacht voorkomende functies.

Funcie-analyse

Het systematisch onderzoeken van de functiebeschrijvingen gericht op een of meer doelstellingen.

Funciegradering

Het met behulp van, uit de functieanalyse verkregen, gegevens rangordenen van functies naar zwaarte.

Funciewaardering

Het inpassen van de voorkomende gemeten functies in een bezoldigingsstructuur.

Bescosysteem

Het functieanalysesysteem van de firma Bakkenist, Spits en Co.

Referentiefuncties

Een reeks van 480 functies bij de krijgsmacht die dienen om het Bescosysteem over te dragen aan de krijgsmacht, alsmede de Commissie Kloosterman inzicht te verschaffen in de relatie tussen bezoldiging van militaire en burgeroverheidsfuncties.

Kernfuncties

Referentiefuncties die als basis dienen voor een uniform interservice-normenpatroon.

Indien in het vervolg wordt gesproken van „functieanalyse” wordt bedoeld het gehele proces van functie-inventarisatie, -beschrijving, -analyse en -gradering.

Doelstellingen

Nadat in februari 1974 de minister van defensie had besloten functieanalyse binnen de krijgsmacht in te voeren hebben de drie krijgsmachtdelen KM/KL/KLu en de Koninklijke marechaussee gezamenlijk een doelstellingenanalyse opgesteld. Uitgangspunten van deze analyse zijn de behoeften zoals genoemd in de inleiding.

De *hoofddoelstellingen* zijn op grond daarvan als volgt geformuleerd.

Het verschaffen van bestuurlijke informatie als bijdrage tot:

- een doelmatig organisatie- en personeelsbeleid binnen Defensie (interne doelstelling);
- een geïntegreerd overheids personeelsbeleid (externe doelstelling).

De volgende *subdoelstellingen* zijn van de hoofddoelstellingen afgeleid.

- inzicht verkrijgen in de bestaande organisatie om informatie te kunnen verschaffen voor het organisatie-, opleidings- en personeelsbeleid dat in de krijgsmacht wordt ingevoerd;
- verschaffen van informatie betreffende de inhoud en zwaarte van functies, gericht op verschillende aspecten van het personeelsbeleid;
- de mogelijkheid verschaffen militaire en burgeroverheidsfuncties met elkaar te vergelijken.

Taakstelling bureaus „Functieanalyse” krijgsmachtdelen

De taakstelling van de drie bureaus „Functieanalyse” van de krijgsmachtdelen (de KL verzorgt tevens de KMar) tijdens het project vloeit voort uit de geformuleerde doelstellingen, te weten:

Het verkrijgen en in fasen operationeel maken van een systeem van functieanalyse dat binnen de krijgsmachtdelen kan worden toegepast.

De functiebeschrijvingen en -analyses moeten een duidelijk beeld geven van de activiteiten die in elke functie worden verricht, alsmede van de omstandigheden waaronder deze activiteiten moeten worden verricht. Het is duidelijk dat de informatie die op deze wijze wordt verzameld, een *bijdrage* vormt voor verschillende aspecten van het personeels- en organisatiebeleid zoals:

- behoeftebepaling;
- werving;
- selectie;
- opleiding;
- loopbaanplannen;
- beoordeling;
- bezoldigingsstructuur.

Uit de functiebeschrijvingen dient bovendien informatie te worden verkregen ten behoeve van de werkzaamheden van de Commissie Kloosterman. Voor het relatiepatroon van een functieanalyse-systeem in de militaire organisatie wordt verwezen naar de afbeelding.

De keuze van het systeem

In de definitie van Functieanalyse is sprake van een systematisch onderzoek. De eisen, die de krijgsmacht stelt aan een systeem van functieanalyse, kunnen worden onderverdeeld in een aantal sociale en economisch-technische criteria.

Sociale criteria

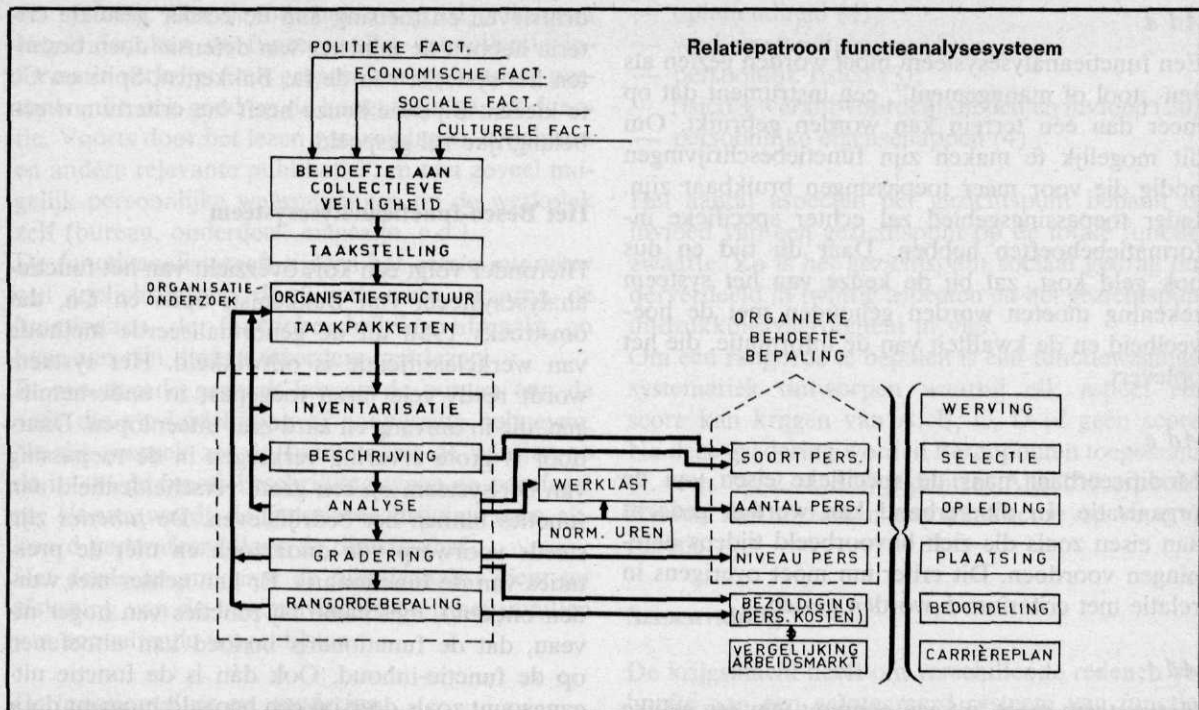
Het systeem moet *acceptabel* zijn voor de mensen in de organisatie; dat wil zeggen dat:

- a. de toepassing van het systeem als zinvol wordt beschouwd;
- b. de gezichtspunten en aspecten die de zwaarte van een functie bepalen, de mensen in de organisatie aanspreken;
- c. de voor de functiegradering te hanteren normen zijn gerelateerd aan normen, die buiten de organisatie gelden.

Economisch-technische criteria

Het systeem moet *acceptabel* zijn voor de organisatie; dat wil zeggen dat:

- d. het bruikbaar is voor méér organisatorische en personele doeleinden;

- e. het aan de specifieke eisen van de eigen organisatie kan worden aangepast;
- f. het toepasbaar is op nagenoeg alle functies in de organisatie;
- g. de resultaten zijn te relateren aan de resultaten van andere functieanalysestelsystemen;
- h. het dynamisch is om te worden aangepast aan veranderende maatschappelijke opvattingen met betrekking tot het organisatie- en personeelsbeleid.

Ad a

Dat toepassing van het systeem door de leden van de organisatie als zinvol moet worden beschouwd klinkt misschien triviaal, maar bedacht moet worden dat de functieanalyse ten onrechte vaak in relatie wordt gebracht met tijdstudies en dus uitsluitend gericht zou zijn op efficiencyverbetering. Dientengevolge wordt functieanalyse vaak in verband gebracht met prestatieloon, reorganisaties, overplaatsingen en zelfs ontslagen. Een systeem van functieanalyse zal echter eerst dan als zinvol worden ervaren, indien enerzijds de doelstellingen van de organisatie beter en sneller kunnen worden gerealiseerd en anderzijds de persoonlijke doelstellingen worden gediend. De functie-informatie moet ook actueel zijn.

Wil recht worden gedaan aan allerlei sociale en organisatorische ontwikkelingen binnen de organisatie, dan zullen periodiek foto's moeten worden gemaakt zodat er een film ontstaat. Dit betekent

dat de functie-informatie voortdurend moet worden aangepast; een functieanalyse is immers een momentopname.

Ad b

De differentiatie in bezoldiging en/of status die rechtstreeks het gevolg is van functieanalyse moet voor de participanten in de organisatie aanvaardbaar zijn. Als in een functieanalysestelsysteem bijvoorbeeld veel waarde wordt toegekend aan economische verantwoordelijkheid (afbreukrisico) of commerciële prestaties, is zo'n systeem niet zonder meer bruikbaar voor „non profit”-organisaties. Daarom moeten deze aspecten worden afgestemd op de doelstellingen van de organisatie.

Ad c

Wanneer de normen voor het beoordelen van de functiezwarte fundamenteel verschillen van die buiten de organisatie, leidt dit onherroepelijk tot een discrepantie in waardering met vergelijkbare functies buiten de organisatie. Een eenvoudig voorbeeld kan worden gegeven aan de hand van het waarden van kennis. Eén van de referentiekaders van kennis is doorgaans de genoten vooropleiding: lager onderwijs, middelbaar onderwijs, hoger onderwijs. Specifieke militaire opleidingen zoals KMS, KIM, KMA, HVM, HSV, enz., moeten derhalve in een systeem van functieanalyse worden ingepast.

Ad d

Een functieanalysestelsel moet worden gezien als een „tool of management”, een instrument dat op meer dan één terrein kan worden gebruikt. Om dit mogelijk te maken zijn functiebeschrijvingen nodig die voor meer toepassingen bruikbaar zijn. Ieder toepassingsgebied zal echter specifieke informatiebehoeften hebben. Daar dit tijd en dus ook geld kost, zal bij de keuze van het stelsel rekening moeten worden gehouden met de hoeveelheid en de kwaliteit van de informatie, die het oplevert.

Ad e

Modificeerbaar naar de specifieke eisen van de organisatie. In dit verband kan worden gedacht aan eisen zoals die zich bijvoorbeeld tijdens oefeningen voordoen. Dit criterium moet overigens in relatie met criterium *b* worden gezien.

Ad f

Het stelsel moet, uit een oogpunt van een gelijke behandeling van het gehele personeel, toepasbaar zijn op nagenoeg alle functies in de organisatie. In het bedrijfsleven komt het niet zelden voor dat binnen een organisatie twee of zelfs drie functieanalysestelsels worden gehanteerd. Het is echter binnen de krijgsmacht uit een oogpunt van uniformiteit in rechtspositie gewenst dat één stelsel wordt gehanteerd. Dit vereist een groot bereik van het desbetreffende functieanalysestelsel, zowel in de diepte als in de breedte.

Ad g

In verband met o.m. de werkzaamheden van de Commissie Kloosterman moeten de resultaten van het stelsel, vooral wat betreft de functiegradering, zijn te relateren aan bijvoorbeeld een gradering die tot stand komt door middel van de techniek, die bij Binnenlandse zaken wordt gebruikt.

Ad h

Het dynamisch zijn van een stelsel wil zeggen het kunnen inspelen op de interne en externe veranderingen. Een voorbeeld is de tendens van het verleggen van de belangrijkheid van kennis, gebaseerd op diploma's, naar concrete verantwoordelijkheid.

Er zijn in Nederland vele functieanalysestelsels in gebruik. Ook de civiele Rijksoverheid kent een stelsel van functieanalyse en -waardering. Vergelijking van dit stelsel met stelsels in het be-

dijsleven én toetsing aan de eerder gestelde criteria hebben de minister van defensie doen besluiten het stelsel van de fa. Bakkenist, Spits en Co te kiezen. Bij deze keuze heeft het criterium *d* een belangrijke rol gespeeld.

Het Besco-functieanalysestelsel

Hieronder volgt een kort overzicht van het functieanalysestelsel van Bakkenist, Spits en Co, dat omstreeks 1950 uit de genormaliseerde methode van werkclassificatie is ontwikkeld. Het stelsel wordt reeds vele jaren toegepast in ondernemingen, die in omvang en aard zeer uiteenlopen. Daardoor is grote ervaring verkregen in de toepassing van het stelsel op een grote verscheidenheid aan functies binnen het bedrijfsleven. De *functies* zijn steeds voorwerp van onderzoek en niet de prestaties van de functionaris. Er kan echter niet worden ontkend, met name bij functies van hoger niveau, dat de functionaris invloed kan uitoefenen op de functie-inhoud. Ook dan is de functie uitgangspunt zoals deze op een bepaald moment door de desbetreffende functionaris wordt gerealiseerd, voor zover althans de activiteiten in de functie zinvolle bijdragen zijn tot de organisatie-doelstellingen.

Systeem

De functiebeschrijving

Het opstellen van een functiebeschrijving volgens een vast patroon staat centraal bij het onderzoek naar de functie-inhoud. In grote lijnen komen daarbij aan de orde: de plaats van de functionaris in de organisatie, een omschrijving van zijn werkzaamheden en een toelichting op de eisen, die aan de functionaris moeten worden gesteld.

De functionaris schrijft zelf de eerste conceptfunctiebeschrijving. Hij beschrijft zijn functie zoals hij die werkelijk vervult, de zogenaamde „Ist”-situatie. Hij doet dit aan de hand van een instructieboekje. Met behulp daarvan wordt de opsteller gedwongen, de taken die hij verricht op systematische wijze te inventariseren.

Alvorens de functionaris de eerste conceptbeschrijving maakt, wordt hem tijdens een introductie verteld hoe hij het beste hiermee kan beginnen. Ook wordt hem globaal verteld hoe het Bescosysteem is opgebouwd en waarvoor het dient. De conceptfunctiebeschrijving wordt door de functieanalist in een eerste interview met de functionaris besproken. Dit — en de volgende interviews — zijn essentiële kenmerken tijdens de beschrijvingsfase van

dit systeem. Om de functionaris goed te kunnen begeleiden kan de functieanalist aanvullende informatie verkrijgen uit gesprekken met andere personen, die ook goed op de hoogte zijn van de functie. Voorts door het lezen van verslagen, brochures en andere relevante publikaties, en met zoveel mogelijk persoonlijke waarnemingen op de werkplek zelf (bureau, onderdeel, magazijn, e.d.).

De functieanalist geeft tijdens het eerste interview een toelichting op de functie-eisen, waarna de functionaris de functiebeschrijving afmaakt en haar aan zijn directe meerdere laat lezen.

In een tweede gesprek komen de punten aan de orde die verduidelijking of aanpassing behoeven. Na dit gesprek zet de functionaris de puntjes op de i, laat de functiebeschrijving typen en parafeert ze. Voorts wordt de functiebeschrijving voor akkoord gearafeerd door de directe chef.

Het derde gesprek met de functieanalist dient ter afsluiting van de beschrijvingsfase en het invullen van aanvullende vragenlijsten.

De functieanalyse en -gradering

De analyse van de functie mondt uit in een gradering. Aan de hand van een honderdtal invalshoeken (aspecten) wordt aan de functie een score toegekend. De honderd aspecten zijn in 12 groepen verdeeld. Deze groepen heten gezichtspunten. De 12 gezichtspunten met de daarbij behorende aantallen aspecten zijn:

- kennis (13);
- zelfstandigheid (16);
- sociaal gedrag (20);
- uitdrukkingvaardigheid (4);
- bewegingsvaardigheid (6);
- zwaarte van het werk (2);
- inspannende houding en/of eenzijdige beweging (2);

Literatuur

- J. R. de Jong en A. W. K. Gaillard — Functiewaardering in Nederland. *NIVE-publikatie nr. 522* (1971).
J. J. J. van Dijk — *Motivation to work and performance objectives and standards*. Versl. 3rd EFPS-EAPM international conference, Amsterdam (1974).
H. Thierry — *Arbeidsinstelling en prestatiebeloning*. Het Spectrum, Utrecht (1969).

- oplettendheid (4);
- werkomstandigheden (6);
- persoonlijk risico (3);
- risico's, verantwoordelijkheden en invloed (20);
- persoonlijke eigenschappen (4).

Het aantal aspecten per gezichtspunt bepaalt de invloed van een gezichtspunt op de totale functie-zwaarte. Zo is het gezichtspunt sociaal gedrag onderverdeeld in twintig aspecten en het gezichtspunt uitdrukkingvaardigheid in vier.

Om een rangorde te bepalen is een functiewegings-systeem ontworpen waarbij elk aspect een score kan krijgen van A, B, C, D of geen score. Na deze gradering worden Bescopunten toegekend, nl. resp. $\frac{1}{2}$, 2, 4, 8 of 0 punten. Alle 100 aspecten leveren dan te zamen een totaalscore op voor de functie.

Samenvatting

De krijgsmacht heeft om verschillende redenen behoefte aan een geïntegreerd systeem van functie-analyse.

Gekozen is voor het systeem van functieanalyse van de firma Bakkenist, Spits en Co. De functies worden hierbij beschreven, geanalyseerd en gegradeerd naar de werkelijke functievervulling. Op deze wijze kan een goed beeld worden verkregen van de inhoud en waarde van de functies, zoals die nu worden vervuld.

Voor de krijgsmacht, die ook activiteiten moet kunnen ontplooiën gebaseerd op — hopelijk nimmer te realiseren — oorlogstaken, is dit niet geheel afdoende. Bewust is daarom een onderscheid gemaakt in het *graderen* en het *waarderen* van de functie (zie de paragraaf *Definitie van begrippen*). In het tweede artikel zal o.a. op deze problematiek worden teruggekomen.

- Directoraat-generaal voor de arbeidsvoorziening — *Handleiding voor de functie analyse*. Staatsuitgeverij, Den Haag (1966).
B. C. J. Lievegoed — *Organisaties in ontwikkeling*. Lemniscaat, Rotterdam (1969).
E. Jacques — *Veranderend bedrijfsklimaat*. Het Spectrum, Utrecht (1967).
H. Luijk — *Taakverdeling en functievorming*. Samsom, Alphen aan den Rijn (1971).

Basisbegrippen bij de automatisering van het NAVO-codificatiesysteem

J. F. M. Leuring

luitenant-kolonel van de technische dienst

Gedurende enkele jaren worden zowel binnen onze krijgsmacht als bij de krijgsmachten van onze NAVO-partners pogingen ondernomen om het NAVO-codificatiesysteem te automatiseren. Deels wordt dit gedaan in gezamenlijk overleg tussen de NAVO-partners, deels is het een activiteit van elk land afzonderlijk.

Mij is herhaaldelijk gebleken dat, zowel bij de betrokken instanties en functionarissen als onder de belanghebbenden, zoals de DKMG van de KL, niet iedereen de betekenis en de onderlinge samenhang duidelijk voor ogen staan van enkele begrippen die de basis vormen van het complexe gebeuren dat met „NAVO-codificatiesysteem” wordt aangeduid.

De begrippen waarom het hier gaat, zijn:

- Item Identification Guides (IIG) program;
- Defense Integrated Data System (DIDS);
- Nato Data Exchange (NADEX).

In dit artikel zal worden gepoogd de betekenis en inhoud van deze begrippen aan te geven en, wat belangrijker is, de onderlinge samenhang tussen de begrippen te beschrijven.

Het *Item Identification Guides program* is een artikel-identificatiesysteem dat artikelcodificatie mogelijk maakt volgens de NAVO-codificatie-eisen. Het identificeren van artikelen vindt plaats aan de hand van standaardrichtlijnen (*Guides*). Per groep gelijksoortige of overeenkomstige artikelen is er een richtlijn. Zo'n richtlijn, de *Item Identification Guide (IIG)*, is een boekwerkje met een aantal gestandaardiseerde vragen betreffende de kenmerken en hoedanigheden van het te identificeren artikel. De antwoorden op deze vragen vormen een zeer gedetailleerde artikelbeschrijving; aan de hand daarvan kan een NATO Stock Number (NSN) worden toegekend.

Ten behoeve van de geautomatiseerde vastlegging en verwerking worden de antwoorden volgens de Amerikaanse *Military Standard Item Characteris-*

tics Code Structures (MILSTICCS) gecodeerd vastgelegd op een invoerformulier.

In een aparte gedeelte van de *Guide (section II)* worden aanvullende aanwijzingen gegeven betreffende een aantal vragen. Het betreft hier aanwijzingen voor het converteren van maatstelsels, het relateren van maten aan een maximum en minimum, het aangeven van de verzamelingen waarbinnen antwoorden gelijkwaardig zijn en dergelijke.

Om tot een juiste identificatie te kunnen komen is het toepassen van zowel het bovengenoemde vragende gedeelte van de *IIG (section I)* als de *section II* van de *IIG* noodzakelijk.

Bovendien bevat de *IIG* een handleiding (*section III*) voor het vastleggen van gegevens die een rol spelen in de logistieke processen van de krijgsmacht, zoals verstrekkingseenheid, prijs, houdbaarheid, herstelbaarheid. Om tot een NSN-toewijzing te kunnen komen is het toepassen van deze *section* n et noodzakelijk.

Het toepassen van de *IIG's* bij identificatie heeft tot doel te komen tot een zodanige eenvormigheid in het toepassen van het NAVO-codificatiesysteem dat een artikel dat door verschillende NAVO-partners wordt geïdentificeerd, als resultaat van deze identificatie op gelijke wijze wordt beschreven. Daarvoor is het nauwgezet hanteren van de *IIG's* noodzakelijk.

De *IIG's* zijn zo opgesteld dat interpretatieverschillen nagenoeg zijn uitgesloten. Wel wordt ervan uitgegaan dat de *IIG's* worden gehanteerd door adequaat opgeleid personeel.

Na de identificatie van het artikel wordt overgegaan tot het *toekennen van een NSN*. Deze codering van de artikelen behoort ieder mogelijk misverstand uit te sluiten. Dat houdt in, dat aan  en artikel geen twee verschillende NSN's mogen worden toegekend.

Om daaraan te kunnen voldoen dienen de gegevens die het artikel beschrijven (gecodeerde ant-

woorden op vragen in de IIG) zodanig te zijn vastgelegd in een bestand dat bij raadplegen van dat bestand kan worden vastgesteld of een artikel reeds eerder is geïdentificeerd zodat, indien dat het geval is, het eerder toegewezen NSN nu aan dit artikel kan worden toegekend. Het toewijzen van niet meer dan één NSN per artikel is noodzakelijk voor het juist functioneren van de logistieke informatie- en beheersingssystemen. Aangezien iedere NAVO-partner beschikt over eigen logistieke systemen is het toekennen van niet meer dan één NSN per artikel binnen de totale NAVO niet noodzakelijk. Deze zorgvuldige NSN-toekenning kan per NAVO-partner plaatsvinden.

Een consequentie hiervan is, dat bij ontvangst van artikelgegevens (NSN + beschrijvende gegevens) van een NAVO-partner de hiervoor beschreven controle moet worden uitgevoerd om vast te stellen of artikelen niet reeds in het eigen bestand onder andere NSN's voorkomen. Het zonder meer opnemen van gegevens van NAVO-partners doet de eensluidendheid van het eigen systeem verloren gaan.

Uit het bovenstaande blijkt dat, behalve het zorgvuldig hanteren van de IIG's, voor de kwaliteit van het codificatiesysteem de vastleggings- en de zoekmethodiek van het grootste belang zijn.

De NAVO-partners zijn inzake het NAVO-codificatiesysteem met elkaar overeengekomen dat identificatie en codificatie plaatsvinden onder verantwoordelijkheid van het codificatiebureau van het land van produktie.

Een NAVO-krijgsmacht die materieel aanschafft dat door een industrie in het land van een NAVO-partner wordt vervaardigd zal te zijner tijd alle identificatie- en codificatiegegevens verstrekken krijgen van het codificatiebureau van het land van produktie.

Voorts bestaat de mogelijkheid dat een NAVO-land deelneemt in een logistiek systeem van een ander NAVO-land (bv. het Supply Support Arrangement (SSA) tussen Nederland en de Verenigde Staten). In dat geval zullen beide NAVO-partners betreffende de relevante artikelen dezelfde NSN's moeten voeren. Ten einde dit te kunnen vaststellen zal uitwisseling van gegevens tussen de NAVO-partners moeten kunnen plaatsvinden.

Het hanteren van en het deelnemen in een NAVO-codificatiesysteem blijkt nu drie belangrijke aspecten te vertonen.

- a. Het zorgvuldig hanteren van de IIG's, waarbij door de NAVO-partners tot in het kleinste detail gelijklopende IIG's worden gebruikt.
- b. Het vastleggen van de codificatiegegevens in een toegankelijk bestand waarbij elk NAVO-land zelf zorgt voor een goede vastlegging en verwerking van de gegevens.
- c. De uitwisseling van gegevens tussen NAVO-partners waarbij door alle partners dezelfde procedures en dezelfde formaten worden gehanteerd.

De leden van de NAVO zijn dan ook het volgende met elkaar overeengekomen.

- a. Het identificeren van artikelen te doen plaatsvinden met gebruikmaking van de standaard-IIG's.
- b. De uitwisseling van gegevens tussen de NAVO-leden te doen plaatsvinden volgens gezamenlijk overeengekomen procedures en met gebruikmaking van standaard-„formats”. Dit wordt binnen de NAVO gedaan onder de naam NADEX. Deze NADEX is dus niets anders dan een standaard-„interface” tussen de geautomatiseerde artikel-indendificatiebestanden van de NAVO-leden.

Zoals reeds eerder opgemerkt, is de wijze van vastleggen van gegevens in een toegankelijk bestand van groot belang voor het juist functioneren van het systeem. Over de organisatievorm van het bestand, de vastleggingsmethodiek en de daarbij behorende procedures zijn echter tussen de NAVO-partners geen afspraken gemaakt. Elk lid is geheel vrij naar eigen inzicht een geautomatiseerd systeem te bouwen voor de vastlegging en verwerking van codificatiegegevens, mits het ervoor zorgt dat:

- a. bij het identificatieproces de IIG's worden gehanteerd;
- b. de uitwisseling van gegevens met NAVO-partners geschiedt volgens de NADEX-voorschriften.

Het ministerie van defensie van de Verenigde Staten heeft, om het identificeren en codificeren op goede wijze te doen verlopen, een database-systeem gebouwd met de naam *Defense Integrated Data System* (DIDS). Dit systeem is zo ontworpen dat de gegevens die ontstaan door het zorgvuldig hanteren van de IIG's doelmatig worden vastgelegd en de uitwisseling van gegevens met de NAVO-partners optimaal kan plaatsvinden.

Het systeem bestaat uit:

- a. een toegankelijk bestand in database-vorm;
- b. input- en outputvoorschriften (interface) om communicatie tussen het systeem en de organisatie — de gebruikers van het systeem — mogelijk te maken;
- c. een aantal applicaties om:
 1. gegevens in het bestand vast te leggen;
 2. het bestand te benaderen en te muteren;
 3. informatie uit het bestand te verkrijgen;
 4. delen van het identificatieproces geautomatiseerd te doen verrichten;
 5. terzake van de codificatie, gecodeerde artikelbeschrijvingen met de inhoud van het bestand te vergelijken („screening”);
 6. NSN's toe te kennen;
 7. gebruikers als abonnee te noteren;
 8. andere met artikelcodificatie samenhangende handelingen te verrichten.

Deze applicaties worden gebruikt om het identificatieproces met behulp van geautomatiseerde procedures te doen verlopen.

Het identificatieproces waarom het hier gaat, is het identificatieproces dat binnen de NAVO is overeengekomen en dat plaatsvindt aan de hand van IIG's die binnen de NAVO van kracht zijn. Door de NAVO zijn nl. de Amerikaanse IIG's van kracht verklaard. Deze komen verder tot stand met inspraak van de NAVO-partners. De NADEX, het stelsel van de binnen de NAVO overeengekomen communicatieprocedures en „formats”, is een selectie uit de input- en outputvoorschriften van het DIDS.

Samenvattend kan de relatie tussen IIG en DIDS als volgt worden geschetst.

- a. Het DIDS is door het ministerie van defensie van de VS ontworpen voor het vastleggen en verwerken van gegevens ten behoeve van artikelidentificatie, waarbij de artikelidentificatie plaatsvindt volgens de binnen de NAVO overeengekomen methode, nl. met gebruikmaking van binnen de NAVO van kracht zijnde IIG's.
- b. De uitwisseling van identificatie- en codificatiegegevens zoals deze plaatsvindt in het DIDS, geschiedt op de wijze die binnen de NAVO is overeengekomen.

Om het beeld te completeren moeten nog de volgende twee opmerkingen worden gemaakt.

a. Uit het voorgaande blijkt dat, om aan het binnen de NAVO overeengekomene inzake artikelidentificatie en -codificatie te voldoen, de partners geheel vrij zijn in de keuze van de methode van gegevensvastlegging.

Automatiseringstechnisch gezien legt de eis bij input en output te voldoen aan de NADEX (DIDS Interface), geen enkele beperking op aan de keuze van de bestandsorganisatie en systeemontwikkeling, mits wordt voldaan aan bepaalde vanzelfsprekende eisen m.b.t. de gegevensverwerking; d.w.z. dat er geen distorsie van gegevens mag plaatsvinden.

Uit een oogpunt van efficiëntie zal men echter bij de ontwikkeling van een bestandsorganisatie de voorgeschreven input- en outputformats als uitgangspunt kiezen en de bestanden zo organiseren dat gegevens die, in verband met de input- en outputformats, bij elkaar behoren, ook bij elkaar worden weggeborgen. De bestandsorganisatie van het DIDS is geheel in overeenstemming met deze logica.

Bij elke praktische systeemontwikkeling is er een nauwe relatie tussen de input- en outputformats en de gekozen bestandsorganisatie.

De bestandsorganisaties die de onderscheidene NAVO-partners ieder voor zich zullen gaan opzetten, zullen alle ongetwijfeld enige gelijkenis vertonen met die van het DIDS.

b. Het DIDS omvat, behalve de hierboven genoemde activiteiten op het gebied van de artikelidentificatie en -codificatie, ook de vastlegging en verwerking van een aantal gegevens die een rol spelen in het logistieke proces.

Dit is geheel in overeenstemming met het bij artikelidentificatie toepassen van IIG's zoals deze door het ministerie van defensie van de VS worden gepresenteerd aan de NAVO. In de sectie III van de IIG's zijn regels opgenomen voor het vastleggen van deze gegevens.

Dat het Amerikaanse ministerie van defensie dit doet is niet geheel onbegrijpelijk als men bedenkt dat het identificeren en codificeren van artikelen plaatsvindt om geen andere reden dan het juist laten verlopen van het logistieke proces.

Eén van de voornaamste deelprocessen van het logistieke proces is de verwerving van artikelen en uitrustingsstukken. De met verwerving belaste instantie — de MVA bij de Koninklijke landmacht — speelt bij de informatieverschaffing binnen de logistiek om twee redenen een belangrijke rol: in de eerste plaats behoort in het materieelverwervingsproces tevens de verwerving te worden

verzekerd van de artikelbeschrijvende gegevens voor de identificatie en codificatie van de artikelen; voorts zal bij de verwerving van materieel informatie moeten worden verkregen en vastgelegd inzake de beheersing van het materieel tijdens de periode dat het bij de krijgsmacht in gebruik is.

Deze twee categorieën van gegevens — de codificatiegegevens en de zg. managementgegevens — zijn in het logistieke proces onverbreekelijk met elkaar verbonden.

Bij de Koninklijke landmacht blijkt in de praktijk, dat met deze gegevensverrijking en -vastlegging voor beide aspecten dezelfde instantie is belast en wel de MVA, en dat de procedures voorzien in een samenhang van die activiteiten.

Het in relatie met elkaar vastleggen van codificatiegegevens en enkele logistieke beheersgegevens in één bestand, zoals in het DIDS geschiedt, zal dus zeer zeker ook doelmatig kunnen worden uitgevoerd in de Nederlandse organisatie.

